

Promjene u obilježjima kurikula ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj

Ribičić, Filipa

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:772065>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

PROMJENE U OBILJEŽJIMA KURIKULA RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA U
HRVATSKOJ

Filipa Ribičić

Split, rujan 2021.

Odsjek za rani i predškolski odgoj

Predmet: Povijesni kontekst ranog i predškolskog odgoja

PROMJENE U OBILJEŽJIMA KURIKULA RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA U
HRVATSKOJ

Studentica:

Filipa Ribičić

Mentor:

doc. dr. sc. Branimir Mendeš

Split, rujan 2021.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. METODOLOGIJA DIPLOMSKOG RADA	2
3. POVIJESNI PREGLED RAZVOJA INSTITUCIJSKOG RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA U HRVATSKOJ	3
3.1. Pojmovno određenje i temeljne odrednice ustanova ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj	3
3.2. Povijesni razvoj ustanova ranog i predškolskog odgoja na području Hrvatske	4
3.3. Zakonsko reguliranje djelatnosti institucijskog ranog i predškolskog odgoja	6
4. POJMOVNO ODREĐENJE, KONCEPTI I VRSTE KURIKULUMA RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA	10
4.1. Pojmovno određenje: odgojno-obrazovni program.....	10
4.2. Koncepti i vrste kurikuluma.....	12
4.2.1. Vrste kurikuluma prema razini	12
4.2.2. Orijentacijske vrste kurikuluma.....	15
4.2.3. Strukturalne vrste kurikuluma	16
5. PREGLED KURIKULUMA RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA U HRVATSKOJ	18
5.1. Program i način rada u dječjim zabavištima (1940.).....	18
5.2. Plan i program rada dječjih vrtića u dječjim domovima i obdaništima za predškolsku djecu (1947.)	22
5.3. Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću (eksperimentalni) (1967.).....	25
5.4. Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću (1971.)	26
5.5. Program minimuma odgojno-obrazovnog rada s djecom u godini prije polaska u osnovnu školu (1976.).....	33
5.6. Programske osnove za njegu i odgoj u dječjim jaslama (1977.).....	37

5.7. Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta (1983.).....	41
5.8. Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece (1991.)	46
5.9. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014.).....	50
6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	54
7. SAŽETAK	57
8. IZVORI I LITERATURE	58
a) Izvori	58
b) Literatura.....	59

1. UVOD

Unatoč različitim inačicama definicije kurikulumuma koje ga na različite načine vežu uz pojmove nastavni plan i program, moguće je izdvojiti neke ključne sastavnice. Prije svega, kurikulum označava filozofiju odgoja i obrazovanja te planiranje, programiranje i ostvarivanje ciljeva. Uz to, pruža temelj djelovanja, mijenjanja i unapređivanja nacionalnog života (Strugar, 2012). Stoga, bez obzira na koncepte i vrste kurikulumuma, on se treba temeljiti na razumijevanju i osluškivanju djetetovih interesa, potreba i kognitivnih sposobnosti.

“Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje”, kao službeni dokument kojim se određuju sve bitne kurikularne sastavnice koje se potom odražavaju na cjelokupnu organizaciju i provođenje odgojno-obrazovnog rada u svim vrtićima u državi, nastao je razvojem sličnih dokumenata kroz povijest predškolskog odgoja i obrazovanja. Spomenuti razvoj se nije događao izvan konteksta društvenih, političkih i ekonomskih okolnosti, već je pratio potrebe djeteta i roditelja određenog vremena u skladu sa znanstvenim spoznajama relevantnih područja. Detaljnim uvidom u analizu relevantnih programa i kurikula, može se uočiti simbiotski razvoj teorije i prakse. Prvotni linearni pristup i cilj u obliku njege, odgoja i zaštite djece za vrijeme rada roditelja se unaprjeđuje te naposljetku iz njega kao cilj proizlaze cjelovit razvoj, odgoj i učenje djeteta te razvoj njegovih kompetencija pritom naglašavajući prilagodljivost, fleksibilnost i sukonstruktivistički pristup znanju.

Usporedivši usmjerenost programa, orijentaciju i organizaciju programa te aktivnosti, igru i ulogu odgojitelja različitih kurikulumuma ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj, promatra se kako su promjene na makro razini utjecale na potrebe djeteta i roditelja određenog vremena te strukturu brige i odgojni karakter.

2. METODOLOGIJA DIPLOMSKOG RADA

Predmet i problem istraživanja

Kako bismo razumjeli institucijski predškolski odgoj i promjene koje su se dogodile u obilježjima kurikula ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj, važno je poznavati povijest. U istraživanju se promatra kako su promjene na makro razini utjecale na potrebe djeteta i roditelja određenog vremena te strukturu brige i odgojni karakter.

Cilj i zadaci istraživanja

Cilj istraživačkog rada je utvrditi promjene u obilježjima kurikula ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj od 1940. do 2014. godine. Ovako postavljen istraživački cilj konkretiziran je sljedećim zadacima:

- opisati povijesni tijek razvoja institucijskog ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj;
- utvrditi zakonsko i programsko reguliranje predškolske djelatnosti u pojedinom razdoblju;
- pojmovno odrediti odgojno-obrazovne programe;
- opisati osnovna obilježja predškolske djelatnosti određenoga razdoblja;
- analizirati odgojno-obrazovne programe u razdoblju od 1940. do 2014. godine.

Istraživačko pitanje

Za potrebe istraživačkog rada prikupljanje relevantnih podataka izvršeno je radom na pedagoškoj dokumentaciji. Izvori korišteni za potrebe našeg istraživačkog rada su sljedeći:

- propisi organa vlasti o institucijskom predškolskom odgoju, odnosno općenito o odgoju i obrazovanju;
- spisi nadležnih tijela vlasti i njihovih organa;
- pedagoška literatura;
- knjige i članci.

Provedba i rezultati istraživanja

Istraživanje će rezultirati sintezom povijesnog razvoja kurikula ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj od 1940. do 2014. godine.

3. POVIJESNI PREGLED RAZVOJA INSTITUCIJSKOG RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA U HRVATSKOJ

3.1. Pojmovno određenje i temeljne odrednice ustanova ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj

Budući da postoji mnogo definicija za pojmove predškolski odgoj i dječji vrtić u kontekstu ustanova ranog i predškolskog odgoja, ovo će ih poglavlje pojmovno odrediti. U „Zakonu o predškolskom odgoju i obrazovanju“ (2019.) stoji da predškolski odgoj obuhvaća “programe odgoja, obrazovanja, zdravstvene zaštite, prehrane i socijalne skrbi koji se ostvaruju u dječjim vrtićima”.¹ Sukladno Zakonu, predškolski odgoj se organizira i provodi za djecu od navršenih šest mjeseci do polaska u osnovnu školu. Ostvaruje se u skladu s razvojnim osobinama i potrebama djece te socijalnim, kulturnim, vjerskim i drugim potrebama obitelji (Narodne novine, 98/19).

U “Državnom pedagoškom standardu predškolskog odgoja i naobrazbe” (2008.) dječji vrtić se definira kao “predškolska ustanova (sa ili bez podružnica) u kojoj se provode organizirani oblici izvanobiteljskog odgojno-obrazovnog rada, njege i skrbi o djeci predškolske dobi”.² Njime se određuju propisuju kriteriji i glavne značajke djelovanja dječjih vrtića na području Republike Hrvatske. U njemu rade odgojitelji, stručni suradnici i ostali radnici. Neposredne zadaće odgoja i naobrazbe predškolske djece od navršenih šest mjeseci do polaska u osnovnu školu u dječjem vrtiću provode odgojitelji. “Odgojitelj je stručno osposobljena osoba koja provodi odgojno-obrazovni program rada s djecom predškolske dobi i stručno promišlja odgojno-obrazovni proces u svojoj odgojno-obrazovnoj skupini.”³

Predškolski odgoj se u Republici Hrvatskoj ostvaruje na temelju “Državnog pedagoškog standarda predškolskog odgoja i obrazovanja”, kojeg donosi Hrvatski sabor na prijedlog Vlade Republike Hrvatske (Narodne novine 98/19). Dječji vrtić u Republici Hrvatskoj osim same države mogu osnovati i jedinice lokalne i područne (regionalne samouprave), vjerske zajednice te druge pravne i fizičke osobe. Odgoj i obrazovanje u dječjem vrtiću ostvaruje se na temelju “Nacionalnoga kurikuluma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje” (2014.).

¹ Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju, *Narodne novine* 98/19, čl. 1., st. 2.

² Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe, *Narodne novine* 63/08, čl. 2, st. 2., t. 1.

³ Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe, *Narodne novine* 63/08, čl. 26, st. 6.

Predškolski odgoj čini integralni dio odgojno-obrazovnog sustava.⁴ On kao temeljni dio sustava ima nezamjenjivu ulogu u obrazovanju djece. Dječji vrtići su ustanove u kojima dolazi do prijelaza iz obiteljskoga okruženja u institucionalni sustav, a njihova osnovna svrha je omogućiti odgovarajuće uvjete za uspješan rast i cjelovit razvoj svakoga djeteta.

3.2. Povijesni razvoj ustanova ranog i predškolskog odgoja na području Hrvatske

Jan Amos Komensky naglasio je važnu ulogu obitelji u odgoju djece predškolske dobi. Uz značajniji napredak kapitalističkog gospodarstva, raste i potražnja za radnom snagom. Prema tome, Robert Owen je kao suvlasnik tvornice, a kasnije i upravitelj, prvi u tvornici otvorio novi sustav odgoja pod nazivom “Novi institut za obrazovanje karaktera” (Mendeš, 2020). Ovo je prvi organizirani društveni predškolski odgoj. Owen je bio humanitarac i filantrop koji je želio zaštititi radnike i njihovu djecu poštujući potrebe njihove djece, čime je njegova “Nova škola” postala svjetski poznata. Njegova socijalna politika i ideje zajednice i danas dolaze do izražaja u obrazovnim i društvenim zajednicama u Europi i Americi (Lascardies i Hinitz, 2000). Tek 40 godina kasnije, 1837. godine Fröbel je otvorio “Kinder Garten” (“Dječji vrt”) kojem je dao simboličan naziv. “Kinder Garten” predstavlja prvi organizirani sustav predškolskog obrazovanja koji se vrlo brzo raširio po svijetu (Lascardies i Hinitz, 2000).

Hrvatski institucijski predškolski odgoj nema dugu povijest kao školski podsustav (Miljak, 1986). Prve ustanove za predškolsku djecu u Hrvatskoj počele su se oblikovati u drugoj polovici 19. stoljeća. Današnje predškolske ustanove potječu iz ustanova koje su bile izraz zaštite i sklanjanja socijalno ugrožene djece s ulice. Došen-Dobud (2019) navodi kako su se takve ustanove pojavile mnogo ranije, na primjer “Kuća milosrđa” (lat. Hospital pietatis) u Dubrovniku 1432. godine. Vremenom su se otvarale slične ustanove u Karlovcu, Zagrebu i Zadru te u drugim gradovima. Radilo se o srodnim ustanovama poput sirotišta, sabirališta, čuvališta, hranilišta te djetišta, a sve te ustanove danas se smatraju pretečom predškolskog odgoja (Mendeš, 2015). U tom su razdoblju, crkveni redovi osnivali vlastite predškolske ustanove zbog čega se često nailazi na

⁴ **Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Hrvatske** (1991). Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece, *Glasnik Ministarstva prosvjete i kulture*, vol. 1 (7-8).

podatak kako su upravo „redovnice u pogledu ustanova za predškolski odgoj na našem prostoru bile pionirke u toj djelatnosti” (Palac, 1994: 91).

Mendeš (2018) navodi kako su se prve predškolske ustanove s izraženijim odgojnim značajkama na hrvatskim nacionalnim prostorima osnovala krajem šezdesetih godina 19. stoljeća. U drugoj polovici 19. stoljeća dolazi do pojave industrijskog društva na području Europe. Modernizacija se odrazila na obrazovanje i na sustav skrbi o djeci. Industrijskom revolucijom omogućeno je velikom broju žena uključivanje u rad. Time prestaje patrijarhalni odgoj s obzirom na to kako i žene postaju uključene u društveni život zajednice te poput očeva bivaju zaposlene i odsutne od doma (Mendeš, 2015). Samim time, sve više se javlja potreba organiziranja sustava skrbi za djecu za vrijeme dok su žene na radnom mjestu (Mendeš, 2018). Širenjem zaposlenosti izvan kućanstva počinju se otvarati ustanove radi čuvanja djece zaposlenih roditelja od siromaštva i negativnih utjecaja ulice (Lipovac, 1985). Na temelju prethodno spomenutog, može se zaključiti kako je bilo neizbježno naglo širenje institucijskog predškolskog odgoja. Predškolske ustanove osim odgojnih značajki imaju i revolucionarnu ulogu jer su se njihovim otvaranjem stvorili uvjeti za ostvarivanje ravnopravnosti žena.

Kao idejni začetnik, Fröbel je svojim idejama postavio značajne temelje koji su doprinijeli razvoju svjetske, ali i hrvatske predškolske pedagoške misli koja je na svim prostorima shvaćena kao nešto vrlo pozitivno, zbog čega i bilježi izniman razvoj u cijelom svijetu. Jedna od prvih ustanova za zbrinjavanje djece na našim prostorima radila je upravo prema njegovim načelima (Milanović i sur., 2000). Prema tome, prvo dječje zabavište otvoreno je 1869. godine u Zagrebu nakon čega su se zabavišta počela otvarati i u drugim hrvatskim mjestima (Mendeš, 2020). Predškolski sustav tijekom ovog razdoblja prema Mendeš (2020) čine: pjestovališta, dadilišta, dječje kolijevke, čuvališta, zabavišta, pučka zabavišta ili kombinirana te djetinjski vrtovi. U daljnjem tekstu navest će se temeljne karakteristike navedenih ustanova koje su činile predškolski sustav devetnaestoga stoljeća na području Republike Hrvatske.

“Pjestovalište” je ustanova za skrb, njegu i zaštitu djece od četrnaest dana starosti pa sve do treće godine starosti. Njegov drugi naziv je “dadilište”. Prvo pjestovalište na hrvatskim prostorima otvoreno je 1. listopada 1855. godine u prostorijama Samostana sestara milosrdnica u Zagrebu (Mendeš, 2015). Pjestovališta se smatraju pretečom jasličkih skupina u današnjim dječjim vrtićima.

“Dječja kolijevka” je ustanova slična pjestovalištu ili dadilištu. Prva dječja kolijevka otvorena je 4. listopada 1909. godine u Zagrebu.

“Čuvalište” je prijelazno rješenje od socijalnih prema odgojnim institucijama (Mendeš, 2015). Ono je socijalno-zaštitnog karaktera imalo i odgojni značaj. Prvo čuvalište kod nas osnovano je 1. svibnja 1842. u Karlovcu (Škoda, 1984). Njegov temeljni cilj odnosio se na čuvanje i hranjenje djece, brigu o njihovom tjelesnom razvitku i čuvanje od pogubnog utjecaja. Usto, djecu se učilo pristojnom ponašanju, ljubavi prema bližnjemu, pjesmama i molitvama.

“Zabavište” je ustanova odgojnog karaktera namijenjena djeci od navršene treće godine do polaska u školu. Uređena su prema Fröbelovim načelima. Prvo dječje zabavište kod nas otvoreno je 1869. godine u Zagrebu u privatnom vlasništvu učiteljice Antonije Cvijić Lukšić. Ovaj tip ustanova prvotno je učio djecu stranim jezicima, a kasnije su djelovale i na materinjem jeziku uz odgojne zadaće.

“Pučka zabavišta” ili “kombinirana” prema Mendeš (2020) su najsavršenija ustanova za djecu s kraja 19. stoljeća. Predstavljala su kombinirane institucije jer sadržavaju i čuvališta.

“Djetinjski vrtovi” su odgojne ustanove za djecu predškolske dobi koje su djelovale u Dalmaciji od 1894. godine (Mendeš, 2015).

3.3. Zakonsko reguliranje djelatnosti institucijskog ranog i predškolskog odgoja

Važno je istaknuti kako je reguliranje predškolske djelatnosti moguće promatrati kroz dva aspekta: “(a) normativno reguliranje tj. reguliranje putem zakona i propisa te (b) programsko (kurikulsko) reguliranje” (Mendeš, 2015: 230).

S aspekta normativnog reguliranja, prvi normativni dokument značajan za početak reguliranja djelatnosti institucijskog predškolskog odgoja donesen je 1874. godine pod nazivom “Zakon ob ustroju pučkih škola i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji” (Mendeš, 2015). U njemu se naglašava težnja za osnivanjem zabavišta. “Ovo je prvi put u povijesti hrvatskog školstva da se u zakonskom dokumentu spominje ustanova za djecu rane dobi” (Mendeš, 2015: 231). Propisivanje obveze osnivanja zabavišta 1874. godine smatra se

početkom državne regulacije područja predškolskog odgoja (Cuvaj, 1910; prema Baran i sur., 2011). Druga značajna zakonska regulativa hrvatskog institucijskog predškolskog odgoja je bila “Naredba kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu ob ustrojstvu zabavištah” utemeljena 19. prosinca 1878. godine, potpisana od strane bana pučanina Ivana Mažuranića (Došen-Dobud, 2019). Sam naziv ukazuje na podređenost zakonu te navodi na zaključak o uključenosti predškolskog odgoja u sustav odgoja i obrazovanja na tadašnjem prostoru Hrvatske. Prema Mendeš (2015) u dokumentu se obrazlažu djelatnost, ustrojstvo, sadržaj, djelokrug rada zabavišta kao odgojnih ustanova. Također se definiraju i odgojna sredstva, dob djece koja imaju pravo polaziti zabavište, vrijeme boravka u ustanovi te razmjera broja učitelja i djece u skupinama. Važno je naglasiti kako se spomenutom naredbom po prvi puta u povijesti spominje „posebna kvalificirana osoba za rad u zabavištima“ (Mendeš, 2015: 232). Važnost ovog pravnog akta očita je iz mnogo razloga, posebno jer se prvi put govori o dječjim vrtićima u kontekstu odgojno-obrazovnih ustanova za djecu predškolske dobi te o zabavišnim učiteljicama kao pedagoški kvalificiranom osoblju koje radi u tim ustanovama. Prema Došen-Dobud (2019), naredbu su dopunjavali: Pravila za zabavište uzdržavana troškom gradske općine u glavnom gradu Zagrebu (1883.), Prijedlog kako bi se zabavišta mogla urediti u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji (1891.) i drugi. Prvi službeni dokument nastao je 1899. godine te je prihvaćen i u Kraljevini SHS.

Naziv „zabavište“ (za ustanove namijenjene djeci od treće godine do polaska u školu) zadržao se sve do 1945. godine i kasnije, iako su tada alternativno korišteni nazivi „obdanište“ i „dječji vrtić“. „Dječji vrtić“ postao je jedinstven naziv 4. svibnja 1956. godine temeljem „Zakona o dječjim vrtićima“ (Došen-Dobud, 2019). Nadalje, 1958. godine donesen je „Opći zakon o školstvu“ koji je predstavljao veliki korak naprijed u uključivanju predškolskih ustanova kao sastavnog dijela odgojno-obrazovnog sustava (Mendeš, 2020). Predškolske ustanove u ovom razdoblju su se shvaćale kao pomoć i podrška obitelji u odgoju djece. „Preporukom o rješavanju problema predškolskog odgoja i širenju mreže dječjih vrtića“ iz 1960. godine dodatno se naglašava važnost vrtića. Tri godine kasnije, novim ustavnim dokumentom SR Hrvatske, preciznije je određena djelatnost odgoja i obrazovanja (Mendeš, 2020). U dokument su ugrađene odredbe kojima se predškolske ustanove smatraju sastavnim dijelom odgojno-obrazovnog sustava. Godine 1966. donesen je novi „Zakon o dječjim vrtićima“ kojim se, kako navodi Mendeš (2020), definiraju cilj, zadaci, karakter, ustrojstvo, rukovođenje i nadzor nad dječjim vrtićima. Godinu

kasnije donosi se eksperimentalni „Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću“ (1967.) koji je postao službenim programom za sve dječje vrtiće u Hrvatskoj 1971. godine.

Između ostalog, naredba iz 1878. godine ne spominje institucije za prihvata djece mlađe od tri godine. Prvi hrvatski predškolski priručnici ističu odgojno-obrazovno djelovanje samo s djecom od navršene treće godine života (Došen-Dobud, 2019). Nazivi „pjestovalište“, „hranilište“, „dadilište“ i „kolijevka“, za ustanove namijenjene djeci do tri godine starosti, prema Došen-Dobud (2019) zamijenjeni su jedinstvenim nazivom „dječje jaslice“ 1945. godine. Jaslice su tada bile u socijalno-zdravstvenoj domeni dok se 1974. godine nije pojavio „Zakon o društvenoj brizi o djeci predškolskog uzrasta“ kada su postale priznati dio odgojno-obrazovnog sustava (Došen-Dobud, 2019). Njime se ostvaruju sredstva za predškolski odgoj te se propisuju kriteriji za uključivanje djece u predškolske programe. Prvi zakonski dokument za njegu i odgoj u dječjim jaslicama objavljen je 1977. godine pod nazivom „Programske osnove za njegu i odgoj djece u dječjim jaslicama“. Važno je spomenuti i „Zakon o odgoju i osnovnom obrazovanju“ (1980.) prema kojem su odgoj i osnovno obrazovanje dio jedinstvenog odgojno-obrazovnog sustava (Mendeš, 2020). Ovim zakonom je djelatnost predškolskog odgoja integrirana u djelatnost institucijskog odgoja i osnovnog obrazovanja. Njime su prema Mendeš (2020) u odgojno-obrazovni sustav uključene i dječje jaslice kojima je priznat odgojni karakter. Godinu kasnije, donesen je inovirani „Zakon o društvenoj brizi o djeci predškolskog uzrasta u SR Hrvatskoj“ (1981.). Njegov cilj je njega, odgoj i zaštita djece za vrijeme rada roditelja, minimalna priprema za školu te doprinos planiranju obitelji. U ovom razdoblju su donesene „Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta“ (1983.) koje predstavljaju korak naprijed u odnosu na predškolski program iz 1971. godine.

Odgojno-obrazovni sustav je moderniziran 1990. godine izmjenom prethodno spomenutog zakona iz 1981. godine. Novost je da osnivači predškolskih ustanova mogu biti i privatne osobe i vjerske zajednice. Mendeš (2020) navodi kako su se u to vrijeme javili i alternativni vrtići kao što su Waldorf, Montessori i Agazzi, državni vrtići su također u svoj rad unijeli elemente Waldorf, Montessori ili Reggio pedagogije. Dodatne izmjene ovoga zakona uslijedile su donošenjem „Zakona o društvenoj brizi o djeci predškolske dobi“ (1991.), „Prijedlog humanističko-razvojne koncepcije predškolskog odgoja u Hrvatskoj“ (1991.), „Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece“ (1991.) te „Zakona o predškolskom odgoju i naobrazbi“ (1997.) (Mendeš, 2020).

“Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi” (Narodne novine, 10/ 1997) donesen je 1997. godine, a iz njega je proizašao današnji službeni zakon. Njime je definirana dobna granica za ostvarivanje prava na predškolsku skrb, od navršenih šest mjeseci do polaska u školu. Spomenuti zakon pretrpio je tri izmjene nakon donošenja, preciznije 2007., 2013. i 2019. godine. Danas je na snazi “Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju” (Narodne novine, 98/19) kao temeljni dokument u Republici Hrvatskoj kojim se uređuje „predškolski odgoj i obrazovanje te skrb o djeci predškolske dobi kao dio sustava odgoja i obrazovanja te skrbi o djeci“.⁵ Dokumenti koji su u ovom razdoblju na programskoj, odnosno kurikulskoj razini regulirali pedagošku djelatnost su “Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece” (1991.), “Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava” (1999.), “Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje” (2010.) te “Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje” (2014.). Nacionalni kurikulum je službeni dokument propisan u Republici Hrvatskoj kojim se određuju sve bitne kurikularne sastavnice koje se trebaju odražavati na cjelokupnu organizaciju i provođenje odgojno-obrazovnoga rada u svim vrtićima u državi.

⁵ Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju, Narodne novine 98/19, čl. 1., st. 1.

4. POJMOVNO ODREĐENJE, KONCEPTI I VRSTE KURIKULUMA RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA

4.1. Pojmovno određenje: odgojno-obrazovni program

Od samih početaka organiziranog predškolskog odgoja i obrazovanja može se vidjeti da je cjelokupni sustav najprije reguliran na normativnoj, a zatim na programskoj razini. Mendeš (2020) navodi kako je normativna razina predškolskog odgoja bila definirana različitim dokumentima, dakle od strukturiranih programa do “Nacionalnog kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje” (2014.). “Pojedini normativni dokumenti imali su i kratku programsku orijentaciju te su se vremenom prerasli u predškolske programe, programe odgojno-obrazovnog rada, programske osnove, usmjerenja i kurikulum” (Mendeš, 2020: 184). Kako bismo bolje razumjeli i odredili pojamno značenje kurikulumu, potrebno je odrediti i pojamno značenje odgojno-obrazovnih programa koji su mu prethodili.

Iako je današnja rasprava između kurikulumu i plana i programa gotovo suvišna jer je pojam kurikulum u hrvatskoj teoriji i praksi protkan u sve sfere odgojno-obrazovnog sustava i odredio se neovisno o planu i programu, podjele ipak postoje (Somolanji Tokić, 2018). Plan i program se definira kao “temeljni škol. dokumenti kojima se određuje karakter, opseg i dubina nastavne građe”⁶ Plan i program određuje opseg obrazovanja učenika određivanjem nastavnih cjelina, tema i jedinica. “Za razliku od tradicijskih određenja kurikulumu, koja ga poistovjećuju s nastavnim planom i programom, suvremena određenja kurikulumu uključuju ciljeve, sadržaj i uvjete učenja i poučavanja te vrednovanje koji su međusobno ovisni pri čemu se kurikulum shvaća kao pojam širi od nastavnog plana i programa” (Pastuović, 1999; prema Jukić, 2010: 56).

Program je “raspored po kojem se nešto odvija; objašnjenje o svrsi neke djelatnosti i načinu kako će se ona izvesti; obznanjivanje da će se nešto provesti.”⁷ Rosandić (2003) navodi kako su

⁶ **Proleksis enciklopedija.** (2013). *Nastavni plan i program*, 22. 6. 2012., URL: <https://proleksis.lzmk.hr/38502/> (Pristupljeno: 22. 7. 2021.)

⁷ **Proleksis enciklopedija.** (2013). *Program*, 18. 12. 2012., URL: <https://proleksis.lzmk.hr/20966/> (Pristupljeno: 22. 7. 2021.)

u teoriji razgraničeni pojmovi program i kurikulum. Razlika je u tome što program nabraja sadržaje, a kurikulum govori o znanstvenoj utemeljenosti sadržaja i povezivanju sadržaja i cilja.

Osnove programa svojim nazivom pokazuju da su to samo osnove programa te da je on orijentacijski usmjeren. Pojam nagoviješta fleksibilnu organizaciju procesa odgoja i obrazovanja.

Nadalje, programsko usmjerenje samim nazivom pokazuje nastojanje da se stavovi o pluralizmu, slobodi, autonomnosti i drugome prenesu i ugrade u teoriju i praksu predškolskih ustanova (Miljak, 1992). U njemu se naglašava razvoj slobodne, autonomne ličnosti djeteta, humanistički pristup u odgojno-obrazovnom radu itd.

Strugar (2012) navodi da je kurikulum pojam s tisuću lica jer ga nije jednostavno definirati. Razlog postojanju različitih određenja ovoga pojma je taj što se on s jedne strane često pogrešno izjednačava s pojmovima nastavni plan i program te zato što se s druge strane upućuje na njegovo šire značenje. Konačno, treća strana smatra da su kurikulum te plan i program različiti pojmovi koje ni po čemu ne bi trebalo uspoređivati. Riječ “curriculum” potekla je iz latinskog jezika, a označava tijek, slijed ili put do rezultata, odnosno cilja (Strugar, 2012). Kurikulum u svom izvornom značenju (*curriculum vitae*) podrazumijeva tijek, slijed, kretanje nekoga ljudskoga životnog procesa.

O kurikulumu govorimo samo u slučaju kada se u paradigmu uključuju “što” (sadržaj), “zašto” (cilj) i “kako” (metodički model) te se izostavljanjem bilo kojeg od navedenih elemenata iznevjerava kurikulum (Rosandić, 2003). Prema nizu autora s područja pedagogije, neka od određenja kurikuluma su: “kurikulum je nastavni plan i program; kurikulum je konzistentan sustav optimalnog pripremanja, ostvarenja i evaluacije nastave; kurikulum je određenje cilja, sadržaja, metoda, sredstava, organizacije i kontrole; kurikulum je precizni sustav planiranog odgoja i obrazovanja; kurikulum predstavlja didaktičko-metodičku koncepciju učenja, poučavanja, odgoja i obrazovanja u institucijskom kontekstu; kurikulum je socijalno-pedagoški proces učenja u obrazovnoj ustanovi” (Previšić, 2015: 19). Usprkos svim različitim određenjima pojma kurikulum, sva ona imaju nekoliko zajedničkih odrednica. Prema tome, može se reći da je kurikulum filozofija odgoja i obrazovanja, planiranje, programiranje i ostvarivanje ciljeva, temelj djelovanja, mijenjanja i unapređivanja nacionalnog života Strugar (2012). On nastaje iz odgojno-obrazovne prakse, a rezultati istraživanja primjene kurikuluma pokazali su da postoje četiri razine kurikuluma

(Miljak, 1996): službena, pisani tekst s koncepcijom koju zastupa; ustanova koja prihvaća, prerađuje i prilagođava kurikulum svojim uvjetima; odgojitelj koji prihvaća, prerađuje ili interpretira kurikulum na svoj način te odgojiteljeva realizacija programa u praksi. Začetnik Reggio pedagoške koncepcije Loris Malaguzzi smatra kako kurikulum u vrtiću treba biti proizveden od djeteta, a “uokviren” od odgojitelja (Slunjski, 2001). Takav se kurikulum temelji na razumijevanju dječjih interesa, individualnih potreba i sposobnosti, stilova učenja, kognitivnih strategija, postojećeg znanja i razumijevanja.

4.2. Koncepti i vrste kurikuluma

4.2.1. Vrste kurikuluma prema razini

U ovome poglavlju opisuju se dvije razine kurikuluma: nacionalni kurikulum i kurikulum pojedinog vrtića. “Nacionalni kurikulum temeljni je dokument na razini države, odnosno odgojno-obrazovnog sustava te se prema njemu izrađuju ostali dokumenti ili kurikulumi prije svega u školi” (Cindrić, Miljković i Strugar, 2010: 88). Atribut “nacionalni” proizlazi iz obrazovnih vrijednosti i ciljeva koji se donose sudjelovanjem cijele odgojno-obrazovne infrastrukture u donošenju odgojno-obrazovnih vrijednosti (Vican, Bognar i Previšić, 2007). Sastavnicu kurikuluma čine državni (nacionalni) standardi poučavanja i učenja odakle dolazi naziv “nacionalni kurikulum”. “Nacionalni” je jer osigurava standardnu i sadržajnu okosnicu kao okvir za izradu kurikuluma (Vican i sur., 2007). Razlikuje se od države do države jer ovisi o obrazovnim standardima pojedine države.

Govoreći o nacionalnom kurikulumu, neizostavno je spomenuti i “Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje”. On kao temeljni dokument definira sve bitne odrednice odgojno-obrazovnog sustava od predškolske razine do završetka srednjoškolskoga odgoja i obrazovanja. U njemu su prikazane sastavnice: vrijednosti, ciljevi, načela, sadržaj i opći ciljevi odgojno-obrazovnih područja, vrednovanje

učeničkih postignuća te vrednovanje i samovrednovanje ostvarivanja nacionalnoga kurikuluma.⁸ “Nacionalni okvirni kurikulum”, prema Petrović-Sočo (2013), predstavlja četvrtu etapu u razvoju hrvatskih predškolskih kurikuluma.

“Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje” uspostavljen je kako bi se unaprijedila odgojno-obrazovna praksa u Republici Hrvatskoj. Polazi od postojećih dokumenata kao što su: “Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja djece predškolske dobi” (1991.), “Konvencija o pravima djeteta” (2001.), “Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje” (2011.) i dr., primjera kvalitetne prakse i znanstvenih studija.⁹ Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje sadrži polazišta, vrijednosti, načela i ciljeve koji predstavljaju temelj oblikovanja odgojno-obrazovnog procesa i kurikuluma svakog vrtića. Za njihovu primjenu u praksi ne postoje precizno određene upute, stoga svaki vrtić treba razvijati kurikulum u skladu sa svojim uvjetima i mogućnostima.

To je službeni dokument koji odražava specifična načela koja čine vrijednosna uporišta. Fleksibilan odgojno-obrazovni proces omogućuje izražavanje prijedloga i inicijativa djece i odraslih, a preduvjet je tvorbe otvorenoga, razvojnoga, humanistički i sukonstruktivistički orijentiranog kurikuluma ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.¹⁰ Implementacijom ovog načela, vrtić će se razvijati u smjeru kvalitetne zajednice koja uči pa se ne preporučuje postavljanje unaprijed određenih obrazaca u njemu. Obitelj i vrtić su dva osnovna sustava za rast i razvoj djeteta rane i predškolske dobi. Zadaća tih zajednica (obitelj i vrtić) je osigurati djetetu najbolje uvjete za cjeloviti razvoj, a da bi se postigao ovaj cilj važno je njegovati partnerski odnos. Osiguravanje kontinuiteta stvara polazište i osigurava uvjete za zadovoljavanje prava djeteta na odgoj i obrazovanje. Posljednje načelo u Nacionalnom kurikulumu (2014) je otvorenost za kontinuirano učenje i spremnost na unapređivanje prakse koje je moguće osnaživati uz pomoć: kontinuiranog istraživanja i unapređivanja kvalitete odgojno-obrazovnog procesa od samih praktičara (odgojitelj

⁸ **Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta** (2010). Nacionalni okvirni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje.

⁹ **Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta** (2014). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje.

¹⁰ *Isti izvor.*

i drugi stručni djelatnici), osposobljavanja praktičara i uz pomoć povezivanja svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa koji uče.

“Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje” (2014) sadrži i vrijednosti koje predstavljaju orijentir za ostvarivanje odgojno-obrazovnih ciljeva i formu odgojno-obrazovnog sustava. Vrijednosti koje bi trebalo negovati kod djece, a koje bi trebale unaprijediti intelektualni, društveni, moralni, duhovni i motorički razvoj djece su: znanje, identitet, humanizam i tolerancija, odgovornost, autonomija i kreativnost.¹¹

U dokumentu su navedeni i ciljevi kojima treba težiti prilikom odgoja i obrazovanja djeteta. Jedan od ciljeva je osiguranje dobrobiti za dijete koji podrazumijeva usmjerenost planiranja odgojno-obrazovnog procesa na djetetovu dobrobit, a to uključuje: osobnu, emocionalnu i tjelesnu, obrazovnu te socijalnu dobrobit djeteta. Također, važan cilj ovog dokumenta podrazumijeva stvaranje odgovarajućih organizacijskih uvjeta koji se temelje na suvremenom shvaćanju djeteta, tj. shvaćanju djeteta kao cjelovitog bića i prihvatanju integrirane prirode njegova učenja u odgojno-obrazovnom kontekstu.¹²

Način provedbe “Nacionalnoga kurikuluma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje” (2014) u pojedinome vrtiću naziva se kurikulum vrtića. Kurikulum vrtića je odgojno-obrazovna koncepcija koja se zajednički sukonstruira u određenom vrtiću i koja korelira s kvalitetom uvjeta za življenje, učenje i odgoj djece u njemu.¹³ On podrazumijeva kompleksnost odgojno-obrazovnih interakcija u sklopu fizičkog i socijalnog okruženja vrtića, koja uključuje djecu i odrasle. Oblikuje se s obzirom na kulturu ustanove i kulturu i tradiciju okruženja u kojem se ustanova nalazi. Kurikulum koji izranja iz odgojno-obrazovne prakse, treba biti rezultat težnji svih djelatnika vrtića tako da se “razvoj odgojno obrazovne prakse i kurikuluma vrtića događa paralelno s razvojem novih vrijednosti, razumijevanja i znanja odgajatelja i drugih djelatnika vrtića, za što im je potrebno osigurati kontinuirani profesionalni razvoj”.¹⁴ Kurikulum je specifičan za svaku ustanovu pošto je ovisan o nizu čimbenika pa je zato neizbježno diskutirati u njegovoj kvaliteti. Kvalitetu kurikuluma vrtića određuju kvaliteta prostorno-materijalnog i socijalnog okruženja te

¹¹ **Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta** (2014). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje.

¹² *Isti izvor.*

¹³ *Isti izvor.*

¹⁴ *Isti izvor*, 5.

organizacijska kultura.¹⁵ Osiguravanje visoke razine kvalitete kurikuluma, ali i odgojno-obrazovne prakse je kontinuirana zadaća svih podsustava Nacionalnog odgojno-obrazovnog sustava. U Nacionalnome kurikulumu ističe se kako je visoka razina kvalitete odgojno-obrazovnog sustava u podsustavu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja imperativ.¹⁶ Kvalitetan kurikulum vrtića ima značajke integriranog, razvojnog, humanističkog i sukonstruktivistički orijentiranog kurikuluma. Organizacijski uvjeti kvalitetnog kurikuluma temelje se na suvremenom shvaćanju djeteta, tj. shvaćanju djeteta kao “cjelovitog bića, istraživača i aktivnoga stvaratelja znanja, socijalnog subjekta sa specifičnim potrebama, pravima i kulturom te kreativnog bića sa specifičnim stvaralačkim i izražajnim potencijalima”.¹⁷

4.2.2. Orijentacijske vrste kurikuluma

Postoje dvije vrste orijentacijskih kurikuluma, a to su humanistički i funkcionalistički usmjeren kurikulum kao dva najdominantnija koncepta (Previšić, 2007). Humanistički kurikulum orijentiran je na razvoj, odnosno teži pedagoški otvorenom pristupu prema djetetu. Odgojno-obrazovne ustanove bi u ovakvom kurikulumu trebale pružiti priliku za učenje na nove načine. Djeca trebaju imati priliku učiti čineći pri čemu stvaraju ozračje partnerstva, suradnje i prijateljstva. Ovako orijentiran kurikulum karakterizira „sloboda, samostalnost i osobnost s gledišta odgojnog cilja; znanje, kreativnost i kompetencija s gledišta obrazovanosti i osposobljenosti, a prosocijalnost s gledišta duhovnosti i humanosti“ (Previšić, 2007: 24).

Funkcionalistički kurikulum, s druge strane, orijentiran je na proizvod. Ovdje je riječ o kurikulumu koji je više usmjeren na praksu i osposobljavanje te su u skladu s time strukturirane i njegove glavne komponente (Previšić, 2007). Pristup ovakvoj metodologiji i strukturi izgradnje kurikuluma zadržao se i danas. Rezultat tome je, kako navodi Previšić (2007), pragmatičko poimanje kurikuluma koji nedovoljno obraća pažnju na odgoj i socijalizaciju učenika to jest djece.

¹⁵ **Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta** (2014). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje.

¹⁶ *Isti izvor.*

¹⁷ *Isti izvor*, 33.

Previšić (2007) ističe da suvremeno društvo treba težiti humanistički usmjerenom kurikulumu, ali isto tako upućuje na ono što je praksa pokazala, a to je da su proizišle tri vrste kurikulumu koje također nabraja i objašnjava.

4.2.3. Strukturalne vrste kurikulumu

Prema svojoj strukturi kurikulum se dijeli na zatvoreni, otvoreni i mješoviti (Previšić, 2007). Unatoč složenosti teorije kurikulumu, ova podjela je i dalje najčešće prisutna. Zatvoreni kurikulum podudara se s tradicionalnim poimanjem nastavnog plana i programa te pojmom pedagoškog programiranja kao procjene zadanih ciljeva. Iste karakteristike možemo pronaći u transmisijski orijentiranom kurikulumu. Vican, Bognar i Previšić (2007), priklanjajući se njemačkim autorima, navode nekoliko karakteristika zatvorenog kurikulumu: operacionalizacija ciljeva učenja do te mjere da se mogu točno opisati, točno određeni koraci za svaki stupanj, shvaćanje spontane inicijative učenika i učitelja za istraživanje i traženje originalnih rješenja kao ometanje i usporavanje na putu ka zadanom cilju te uspjeh kao mjerilo ostvarenja cilja. Razrada programskog sadržaja temelji se na propisanom programiranom sadržaju nastave uz upotrebu nastavnih sredstava i udžbenika (Previšić, 2007). Znanje se temelji na reproduciranju naučenog pomoću testova i zadataka tzv. objektivnog tipa. Previšić (2007) smatra kako ovakav kurikulum ne omogućava ni djetetu, a ni odgojitelju da bude slobodan i kreativan u odgojno-obrazovnom procesu. Može se zaključiti kako je zatvoreni kurikulum fiksiran i pedagoški programiran te kao takav sputava kreativnost odgojitelja i djeteta.

Otvoreni kurikulum karakterizira fleksibilna metodologija njegove izrade, odabira sadržaja i načina rada. Maksimalno se cijeni inicijativa djece i svih članova odgojno-obrazovnog sustava te se potiču spontanost i kreativnost svih njegovih sudionika (Previšić, 2007). Otvoreni kurikulum možemo povezati sa transakcijsko-transformacijskom metaorijentacijom kurikulumu. U otvorenom i transakcijsko-transformacijskom kurikulumu “znanje se promatra kao nešto što se konstruira i rekonstruira putem onih koji sudjeluju u odgojno-obrazovnom procesu” (Miljak, 1996: 18). U otvorenom kurikulumu “skriveni utjecaji” dobivaju formalno mjesto kao preduvjet za

kreativno ponašanje u odgoju (Previšić, 2007). Posebna pozornost je na socijalno-komunikativnu komponentu u smislu odnosa koju vladaju u ustanovi. Također se stavlja naglasak na način provođenja aktivnosti, ali i na međusoban odnos odgojitelj-dijete-roditelj. Vican i sur. (2007) navode kako je ovaj kurikulum nastao kao reakcija na klasičnu kurikulumsku teoriju koja je odgojno-obrazovni proces svela na formalizam, a sudionike na izvršitelje zamisli.

Mješoviti kurikulum smatra se modernom vrstom čija se metodologija i struktura izrade fokusiraju prema sudjelovanju više činitelja, a osobito prema onoj koja nastaje tokom odgojnog čina (Previšić, 2007). Ovaj tip kurikulumu daje smjernice za rad kroz kurikulumske okvire koje odgojitelj i djeca zajedno ostvaruju. Može se reći kako ovaj tip kurikulumu u odnosu na prethodna dva manje trpi propisanost. Previšić (2007) ističe projektne, istraživačke i radne zadatke koji se ostvaruju u sukonstrukciji odgojitelja i djece. Kurikulum koji tako nastaje više nije usmjeren na dijete niti upravljan od odgojitelja, nego je proizveden od djeteta, a “uokviren” od odgojitelja (Slunjski, 2001). Odgojitelj ima slobodu u odabiru organizacije i metode rada. Previšić (2007) navodi kako ovakav kurikulum treba gledati kao dokument koji treba oživjeti u praksi. Konačno, kurikulum vrijedi onoliko koliko ga prihvatimo i koliko su njime izvedbeno zadovoljni djeca, odgojitelji i roditelji (Previšić, 2005).

5. PREGLED KURIKULUMA RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA U HRVATSKOJ

5.1. Program i način rada u dječjim zabavištima (1940.)

“Program i način rada u dječjim zabavištima” donijelo je Ministarstvo prosvete Kraljevine Jugoslavije 15. kolovoza 1940. godine. Na početku dokumenta objašnjeno je osnovno shvaćanje strukture programa. Smatralo se da ovo životno razdoblje postavlja temelje za razvoj karaktera i određuje smjer cjelokupnog psihološkog razvoja djeteta. Dokument se sastoji od općih odredbi, načina rada u zabavištima te programa rada. Prvi dio sadrži 10 članaka: zabavišta, zadatak zabavišta, primanje djece, zdravstvenu brigu o djeci, uređenje zabavišta, upravu i nadzor, odgojna sredstva, radno vrijeme, osoblje te povremena zabavišta i obdaništa (Prosvetni glasnik, 1940). Potom se u drugom dijelu detaljno definira način rada u zabavištima, točnije razrađuju se: (članak 11) odgoj, (članak 12) metode rada, (članak 13) disciplinsko-odgojne mjere, (članak 14) redovno dnevno dječje zanimanje, (članak 15) održavanje veze s roditeljima i (članak 16) evidencija (Prosvetni glasnik, 1940). Zadnji dio, program rada, odnosi se na (članak 17) opća uputstva te na (članak 18) raspored gradiva. Program je razmatrao je niz pitanja organizacije, metoda rada i sadržaja odgojnog rada i uvelike se oslanjao na koncepte Friedricha Froebela i Marije Montessori, posebno kada je riječ o didaktičkim materijalima i njihovoj uporabi.

Usmjerenost programa

U programu se navode zadatci koje zabavište treba zadovoljiti: “da decu sačuva od svakog štetnog uticaja i nezgoda; da brižljivom negom i smišljenim vaspitanjem unapređuje telesni, duhovni i moralni razvoj deteta; da podesnim zaposlenjem i ophođenjem navikava decu na život u zajednici; da gaji ljubav prema Kralju, otadžbini i Bogu; da održava stalnu vezu sa roditeljima dece, a naročito s majkama”.¹⁸ U Programu se naglasak stavlja na pripremanje djece za obrazovne sadržaje koji će im biti ponuđeni u narodnoj školi. Pri planiranju odgojnog rada treba uzeti u obzir sljedeće:

- treba naučiti dijete točnom promatranju vježbajući osjetila;

¹⁸ **Ministarstvo prosvete Kraljevine Jugoslavije:** Program i način rada u zabavištima, *Prosvetni glasnik*, 9/1940, 821.

- naučiti dijete lijepom izražavanju;
- vježbati mentalne funkcije: pažnju, interes, pamćenje, maštu i dr.;
- moralnim odgojem treba naučiti dijete društveno-prihvatljivom ponašanju i savladavanju instinktivnih navika.¹⁹

Orijentacija programa

U cijelom je programu poseban naglasak stavljen na moralni odgoj, odnosno obrazovanje karaktera, koje uključuje estetski i vjerski odgoj. Moralni se odgoj postiže navikavanjem na pravilno ponašanje, pomaganjem prijateljima i savladavanjem osjećaja, dok se estetski odgoj temelji na lijepoj i ugodnoj atmosferi i okruženju, ostvarenom čitanjem priča, pjevanjem i slikanjem. Primjer se postavlja kao najbolja odgojna metoda kao i razlog zbog kojeg zabavilja djecu odgaja cjelokupnim svojim bićem. Ciljevi ovoga programa jednako se postavljaju pred svu djecu te se ostvaruju na jednak način bez obzira na uvjete i uvjetovani su znanjem koje se postiže poučavanjem, odnosno transmisijom. Iz svega navedenog može se zaključiti kako je ovaj program imao linearni pristup.

Organizacija rada

Korisnici zabavišta su djeca od navršene četvrte godine pa do polaska u osnovnu školu, a upis u zabavišta nije obvezan.²⁰ Broj djece u odgojnim grupama nije smio biti veći od 50 na jednu zabavilju, no ako bi broj djece bio veći, tada se trebala osigurati veća prostorija i zaposliti još jedna zabavilja. U zabavištima rade zabavilje i učiteljice, a pored njih se zapošljava i potreban broj “čuvarica djece” to jest zabaviljskih pomoćnica.²¹ One se brinu o djeci po uputstvima zabavilje te vode brigu o redu i čistoći u zabavištu. Osim zabavišta, u to doba se organiziraju i povremena zabavišta i obdaništa (za djecu mlađu od 4 godine) u mjestima gdje su prilikom poljoprivrednih radova roditelji bili zauzeti radom u polju te se nisu mogli brinuti o djeci.

U programu su navedene smjernice kako bi prostorije i cjelokupno zabavište trebali izgledati. “Cjelokupan nameštaj treba da odgovara uzrastu dece i da je tako raspoređen da zabavište

¹⁹ **Ministarstvo prosvete Kraljevine Jugoslavije:** Program i način rada u zabavištima, *Prosvetni glasnik*, 9/1940, 829.

²⁰ *Isti izvor.*

²¹ *Isti izvor.*

ne daje sliku škole nego života u porodici”.²² Također se navodi da bi zabavište trebalo imati veliko dvorište na kojem se djeca igraju, uzgajaju biljke, navikavaju na rad i brinu se za male životinje. Didaktički materijali za rad bi trebali biti u skladu sa pedagogijom Marije Montessori i Friedricha Froebela. Bez obzira na kritike koje je doživjela njegova pedagogija, Froebel je postavio osnove suvremene pedagogije koja se temelji na prepoznavanju jedinstvenih potreba i sposobnosti svakog djeteta. S druge strane, Montessori pedagogija drži jedinstven pristup djetetu i njegovim potrebama te međusobno jedinstvo predškolskih i školskih institucija. Imajući na umu navedeno, može se reći kako ovaj program sadrži neke čimbenike za razvoj suvremenog predškolskog kurikulumu.

Aktivnosti

Ovo razdoblje djetetova razvoja je najvažnije pa se zbog toga u zabavištu posebna pozornost poklanja tjelesnom, moralnom i psihičkom razvoju djeteta. Pedagoški leksikon iz 1939. godine obrazlaže rad zabavišta kao institucije koja omogućuje aktivnosti djece prema njihovim potrebama i interesima da bi tako harmonijski razvijali svoje sile (Došen-Dobud, 1979). Interes djece ovog uzrasta ne traje dugo pa tako “ovoj nestalnosti zabavilja treba da prilagodi način i obim igre i zaposlenja pa i raspored časova”.²³ Aktivnosti trebaju biti organizirane u skladu s dječjim zanimanjem pa u organizaciji cjelokupnog dnevnog rada svakom djetetu treba osigurati zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i dobi.

Raspored odgojnih sadržaja podijeljen je na duševni, tjelesni i glazbeni odgoj. Duševni odgoj (vježbanje osjetila) uključuje: promatranje, razgovor, učenje pjesmica, pričanje priča, dječje crteže, dječje radove (trganje, izrezivanje, savijanje i bojanje papira, modeliranje, rad s pijeskom, građenje, slaganje, šivanje, izrađivanje raznih predmeta i slobodno zanimanje). Tjelesni odgoj sadrži vježbe zagrijavanja, vježbe ravnoteže, igre trčanja i skakanja, vježbe disanja, vježbe osjetila i pokretne igre. Tjelesnim odgojem se potpomaže razvoj zdravog i vedrog djeteta što se u programu ističe kao jedan od najvažnijih zadataka zabavišta. Glazbenim odgojem dijete razvija sluh i glas, osjećaj za ritam i smisao za lijepo. Ističe se važnost izvođenja ritmičkih vježbi koje ujedinjuju tjelesni i glazbeni odgoj.

²² **Ministarstvo prosvete Kraljevine Jugoslavije:** Program i način rada u zabavištima, *Prosvetni glasnik*, 9/1940, 822.

²³ *Isti izvor*, 826.

Igra

Svugdje u odgojnom radu bi trebalo primjenjivati metodu igre. U igri i zabavi dijete se razvija fizički i mentalno te tako stječe nova znanja o ljudima i stvarima iz svoje okoline. “Dijete traži iskustva i pretvara ih u igru”.²⁴ Stoga se preporučuje poticati dječju dramatizaciju, modeliranje, dječje crteže, ručne radove, igre kretanja i drugo. Igre kretanja daju djetetu još više mogućnosti da zadovolji svoj poriv za kretanjem i igrom. Ne samo da se mora uzeti u obzir djetetov interes, već treba i dijete dovesti u takve situacije kao što je njegov interes. Taj bi interes trebao biti u granicama mentalnih i fizičkih sposobnosti pojedinog djeteta.

Uloga odgojitelja

Zabavilja određuje način na koji će se ostvariti ciljevi zabavišta, pritom treba voditi računa o napretku svakog pojedinog djeteta. “Ona neće dozvoliti da njen rad bude šablonski jednolik, već će gledati da njeno zabavište bude mesto uvek novih dečjih radosti, dečjeg stvaranja i dečje umetnosti”.²⁵ Njen način rada nije uvijek isti, nego se prilagođava sposobnostima i raspoloženju djece prema gradivu i vremenu u kojem se to gradivo obrađuje. “Zabavilja treba da se spusti na nivo deteta, da se uživi u dečji život, jer će samo na taj način razumeti dečje mišljenje, volju i osećanje i samo na taj način će ih moći pravilno zaposliti i voditi prema cilju vaspitanja”.²⁶ Prema tome njena je dužnost upoznati osobine i potrebe svakog djeteta koje navodi u za to određenu evidenciju. Sukladno programu, treba organizirati roditeljske sastanke najmanje dva do tri puta godišnje i uspostaviti dobar odnos s roditeljima. Vjerski odgoj je od velike važnosti za razvoj djetetovog karaktera. Dijete te dobi još uvijek ne može razumjeti aspraktne vjerske pouke pa je u ovom odgoju jako važno da zabavilja bude model ponašanja djetetu.

²⁴ **Ministarstvo prosvete Kraljevine Jugoslavije:** Program i način rada u zabavištima, *Prosvetni glasnik*, 9/1940, 829.

²⁵ *Isti izvor*, 825.

²⁶ *Isti izvor*, 826.

5.2. Plan i program rada dječjih vrtića u dječjim domovima i obdaništima za pretškolsku djecu (1947.)

„Plan i program rada dječjih vrtića u dječjim domovima i obdaništima za pretškolsku djecu“ donijelo je Ministarstvo socijalnog staranja u Zagrebu u listopadu 1947. godine. U izradi Plana i programa sudjelovale su Tatjana Marinić, Staša Jelić i Zdenka Vegar. Kao što upućuje naziv, Plan i program namijenjen je dječjim vrtićima koji su u to vrijeme djelovali pri dječjim domovima i obdaništima. Predviđeni su za sve tri dobne grupe dječjeg vrtića u dječjem domu „Anka Butorac“, „Zagreb“, „Paunovac 7.“ te za dječje vrtiće u obdaništima grada Zagreba.²⁷ Plan i program strukturiran je u sedam točaka s prilogima na kraju: fizički odgoj, umni odgoj, moralni odgoj, umjetnički odgoj, suradnja s roditeljima, patronatom i masovnim organizacijama, administracija odgajateljice i literatura za odgajateljice i literatura za djecu s kojom se odgajateljica služi.²⁸ Prilozi sadrže igrokaze, planove za fiskularne satove, primjere prakse odgojiteljica, bajke, pjesme, recitacije i drugo.

Usmjerenost programa

Posebna pozornost se pridaje proširivanju dječjeg vidokruga, razvitku govora i elementarnih matematičkih predodžbi. Može se reći da je odgoj predškolske djece usmjeren prema razvoju svih djetetovih sposobnosti i osobina kroz četiri odgojna područja s ciljem stvaranja preduvjeta za daljnji odgoj i obrazovanje. Kao što navode Babić i Irović (1999) konkretniji ciljevi obdaništa su:

- osigurati djeci pravilan tjelesni razvoj;
- osigurati djeci pravilan društveni odgoj, pravilan umni i umjetnički odgoj;
- pružati roditeljima primjer za pravilan odgoj.

Navedeni ciljevi ostvaruju se različitim metodama i sredstvima, a kao najbolje odgojno sredstvo ističe se dječja radost.

²⁷ **Ministarstvo socijalnog staranja NR Hrvatske** (1947). Plan i program rada dječjih vrtića u dječjim domovima i obdaništima za pretškolsku djecu.

²⁸ *Isti izvor.*

Orijentacija programa

Ovaj program, kao i prethodni predstavlja klasični tradicionalni predškolski program usmjeren na realizaciju odgojnog sadržaja i prenošenje znanja djeci (transmisijski pristup). U Planu i programu se naglašavaju pozitivne strane takvog pristupa jer „raditi bez plana znači prepustiti se slučaju“.²⁹ Mnogim značajkama program nalikuje na školski program.

Organizacija rada

Odgojni rad odvija se na temelju uputstava koji su dani u mjesečnim planovima i programima rada. Plan odgojnog rada za svaku grupu donosi se za tjedan dana, a kako bi ga odgojitelj mogao dobro sastaviti treba dobro poznavati prethodno navedena uputstva. Veliki značaj u odgojnom radu se poklanja ponavljanju, a kao rezultat razvijaju se navike djece i njihovi pokreti, a uklanja se površnost.³⁰ Međutim, iako odgojitelj ima mnoga ograničenja u organizaciji rada ipak se navodi kako u njegovu provođenju treba biti elastičan (odstupiti od plana ako je to korisnije za djecu).

Aktivnosti

Aktivnosti su raspoređene po odgojnim područjima: tjelesni, umni, moralni i umjetnički odgoj. Sadržaji rada podijeljeni su po dobnim grupama djece (mlađa, srednja i starija grupa), aktivnosti su podijeljene po mjesecima te se uz njih mogu pronaći i kratka metodička objašnjenja za odgojitelje.

U skladu s time, sadržaji rada tjelesnog odgoja definirani su na sljedeći način: stvaranje higijenskih navika, razvijanje pokreta i čeličenje dječjeg organizma. Sredstva za razvijanje pokreta su: pokretne igre, fiskultura te jutarnja tjelovježba.³¹ Sadržaji umnog odgoja definirani su na sljedeći način: proširenje dječjeg vidokruga, živi kutić prirode-kalendar prirode, zidna slikovnica-zbirke-albumi, razvijanje osjetila i govora te razvijanje početnih matematičkih predodžbi. Detaljno su osmišljene aktivnosti za sve tri dobne grupe djece u razvijanju i vježbanju dječjih osjetila,

²⁹ **Ministarstvo socijalnog staranja NR Hrvatske** (1947). Plan i program rada dječjih vrtića u dječjim domovima i obdaništima za pretškolsku djecu, 87.

³⁰ *Isti izvor.*

³¹ *Isti izvor*, 1-8.

govora te razvijanju početnih matematičkih predodžbi. Za ilustraciju Plana i programa mogu poslužiti zadatci za razvijanje početnih matematičkih predodžbi za srednju grupu:

- veličine predmeta i uspoređivanje tih veličina (usvajanje pojmova: veliko-malo, veće-manje; dugačko-kratko, dulje-kraće; debelo-tanko, deblje-tanje; visoko-nisko, više-niže);
- brojenje, broj i početne računske operacije (ponavljanje iz prošlog mjeseca, brojanje predmeta u vezi sa igrama, rastavljanje broja tri);
- predodžbe o prostoru (usvajanje pojmova: visoko-nisko, gore-dolje, daleko-blizu);
- upoznavanje geometrijskih oblika (nadopunjuje se materijal za građenje koji je u mlađoj dobnoj skupini bio samo u obliku kocke, a dodaju se trupac, mostić, valjak i tornjići);
- predodžbe o vremenu (utvrđivanje pojma jučer);
- mjerenje i neke mjere (aktivnosti u vezi s kuhinjom i šetnjom te razna mjerenja koracima).³²

Sadržaji moralnog odgoja definirani su na sljedeći način: odgoj složnog i organiziranog dječjeg kolektiva, odgoj ljubavi prema domovini i rukovodiocima naše države i svim ljudima naše zemlje, proslave narodnih praznika te uređenje domovinskog kutića.³³ Sadržaji umjetničkog odgoja definirani su na sljedeći način: razvijanje stvaralačkih sposobnosti djece (aktivnosti u pijesku, vodi i snijegu, modeliranje, trganje i izrezivanje papira i dr.), aktivnosti s raznim materijalima (presavijanje papira, nizanje i šivanje i dr.), otkrivanje ljepote u svakodnevnom životu i prirodi, upoznavanje umjetničkih djela, izmišljanje priča, melodija, plesova i stvaralačkih igara, glazbeni odgoj (pjevanje, igre uz pjesmu, plesovi i kola i dr.).³⁴

Igra

Igra se u ovako koncipiranom programu navodi kao pomoć i sredstvo u ostvarivanju zadataka odgojnih područja. Ne spominje se spontana dječja igra kao takva, već se spominje igra (uz zaposlenje) koja je predviđena Planom i programom, koja treba biti raznovrsna i koja treba

³² **Ministarstvo socijalnog staranja NR Hrvatske** (1947). Plan i program rada dječjih vrtića u dječjim domovima i obdaništima za pretškolsku djecu, 18-22.

³³ *Isti izvor*, 22-28.

³⁴ *Isti izvor*, 28a-37.

odgovarati zadatcima svestranog razvoja djece.³⁵ Kod uvođenja igre u rad, treba imati na umu uvjete rada, razvoj djece, stanje dječje zajednice te obrađeno gradivo.

Uloga odgojitelja

Odgojitelj bi trebao upoznati članove obitelji djeteta te uvjete u kojima živi. Tako bi trebao na početku svake pedagoške godine ići u kućni posjet obitelji svakog djeteta kako bi „što više i individualnije mogla utjecati na dom djeteta i samo dijete“.³⁶ Kućni posjeti se bilježe u matični list djeteta i dnevni kontrolnik rada. Na osnovi kućnih posjeta odgojitelj sastavlja referat svojih opažanja koje kasnije diskutira na roditeljskom vijeću. U Planu i programu (1947) navodi se administracija odgojitelja koju bi trebao ispunjavati: dnevni plan i kontrolnik rada, dnevnik, kartoteka odgojiteljice, dnevnik dolaska djece u dječji vrtić, matični list djeteta, tjedni plan rada te matična knjiga koju vodi upraviteljica dječjeg vrtića. Odgojitelj je prenositelj znanja, a dijete usvaja znanje izravnim poučavanjem što nas upućuje na transmisijski pristup kurikulumu. Ono što će se učiti je unaprijed određeno, a program se provodi uvijek u istom vremenu. Njeguje se mišljenje kako ovakvim planiranjem odgojitelj jasnije vidi ciljeve odgoja te da nalazi bolje puteve i metode što rezultira kvalitetnijim odgojnim radom.

5.3. Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću (eksperimentalni) (1967.)

“Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću” za eksperimentalnu uporabu donio je “Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja SR Hrvatske” 1967. godine. Program je osnovni dokument za rad u predškolskim ustanovama. Do tada nije postojao jedinstveno definiran program u vidu pisanog dokumenta. Predškolske ustanove su se u dotadašnjem radu koristile: Programsko-metodskim uputstvima za rad u predškolskim ustanovama (Beograd 1952.), knjigom Vaspitni rad u predškolskim ustanovama (Beograd 1959.) i radom grupe odgojitelja iz Splita

³⁵ **Ministarstvo socijalnog staranja NR Hrvatske** (1947). Plan i program rada dječjih vrtića u dječjim domovima i obdaništima za pretškolsku djecu.

³⁶ *Isti izvor*, 37.

Programsko-metodska uputstva za rad u dječjem vrtiću – za stariju grupu (1961.).³⁷ Navedeni programi su imali više karakter didaktičko-metodičkih rukovođa i priručnika koji su služili kao zamjena za program. Program odgojno-obrazovnog rada izrađen je na osnovi analize i pozitivnih rezultata pedagoške prakse toga doba te na osnovi znanstvenih stavova u svijetu. U školskoj godini 1967./68. eksperimentalno je primijenjen u mlađoj i srednjoj odgojnoj grupi, a nakon toga i u starijoj grupi. Starije predškolske grupe bile su najbrojnije u to doba s obzirom na to da je program bio orijentiran na pripremu djece za školu (Roller-Halačev, 1978). Nakon trogodišnjeg praćenja programa u praksi propisan je kao obvezni program za realizaciju u svim dječjim vrtićima SR Hrvatske 1970. godine.

Program je koncipiran u tri dijela: osnovna načela, program odgojno-obrazovnog rada i osnovni uvjeti za realizaciju programa. U prvom dijelu obrađeni su značaj, cilj i zadaci predškolskog odgoja, zadatci i neke bitne oznake dječjeg vrtića, osnovne aktivnosti djece i osnovne forme odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću te raspored i organizacija dnevnog života djece u dječjem vrtiću. Time je ostvaren potreban uvod za drugi, programski dio dokumenta. Drugi dio je razrađen za svaku dobnu grupu (mlađu, srednju i stariju) po određenim područjima odgojno-obrazovnog rada. U trećem dijelu, riječ je o osnovnim uvjetima u predškolskoj ustanovi neophodnim za uspješno realiziranje programa.

S obzirom na to da se izrada “Programa odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću” iz 1971. godine temelji na ovom eksperimentalnom, u ovom dijelu se neće analizirati po zadanim kriterijima za sve programe/kurikulare.

5.4. Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću (1971.)

Prema Petrović-Sočo (2013) “Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću” obilježava prvu etapu razvoja hrvatskih predškolskih kurikuluma kao državnih stručnih dokumenata. Dokument je donesen na sjednici održanoj 11. prosinca 1970. godine od strane

³⁷ **Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja SR Hrvatske** (1967). *Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću*.

“Pedagoškog savjeta SR Hrvatske”. Program je rezultat međurepubličke suradnje nadležnih tijela iz tadašnjih jugoslavenskih saveznih republika: SR Hrvatske, SR Srbije i SR Crne Gore. Propisan je kao službeni dokument za rad u svim dječjim vrtićima SR Hrvatske. Prethodno nije postojao dokument sličan ovom jer su predškolske ustanove radile na osnovi programa koji nije bio jedinstveno definiran kao služben. Izrada programa je započela 1965. godine u čijoj se izradi polazilo od kvalitetnih primjera pedagoške prakse u predškolskim ustanovama u svijetu i SR Hrvatskoj te od znanstvenih studija u području ranog i predškolskog odgoja. Njegova pokusna primjena trajala je tri godine. U ovome razdoblju dolazi do kritičkog i znanstvenog preispitivanja izrade programa, kao i postupaka evaluacije gdje je naglasak bio na otkrivanju razlika i sličnosti između teorije i prakse.

Dokument se, kao i eksperimentalni iz 1967. godine, sastoji od: uvodnog (općeg dijela), okvirnog programa odgojno-obrazovnog rada koji je razrađen u tri odgojne skupine (mlađa, srednja i starija odgojna grupa) i osnovnih uvjeta za realizaciju programa. Ova tri osnovna dijela su međusobno povezana i čine jedinstvenu cjelinu. U uvodnom dijelu navode se znanstveni stavovi na kojima se temelji ovaj program. Predškolska dob je razdoblje najbržeg mnogostranog razvoja djeteta pošto se u toj dobi stvaraju osnove za razvoj cjelokupne buduće ličnosti.³⁸ Tempo i pravilnost razvijanja intelektualnih i psihofizičkih funkcija određeni su odgojno-obrazovnim procesom. Igra se ističe kao osnovni oblik učenja koji treba biti prioritet u odgojno-obrazovnom procesu pri čemu treba poštovati individualne osobine djece.

Može se zaključiti da od 1967. godine “Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću” nije pretrpio veće promjene pa za njega vrijedi i analiza “Programa odgojno-obrazovnog rada” (1971.) prema zadanim kriterijima (s obzirom na to da je predstavljao njegovu prvu verziju).

Usmjerenost programa

Opći cilj odgoja u SR Hrvatskoj je specifičan jer proizlazi iz zajedničkog društvenog odgojnog cilja. Njegovo ostvarivanje je uvjetovano psihofizičkim mogućnostima djece predškolske dobi kako bi se formirale osnove za daljnji odgoj i obrazovanje. Krenuvši od toga cilja, posebni zadaci predškolskog odgoja su:

³⁸ **Pedagoški savjet SR Hrvatske** (1971). Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću.

- postaviti temelj zdravoj fizičkoj konstituciji djeteta stvaranjem povoljnih uvjeta za očuvanje zdravlja, djelovanjem na opće jačanje dječjeg organizma, osiguranjem pravilnog fizičkog, umnog, moralnog i estetskog odgoja;
- formirati osnovne elemente moralnog lika djeteta odgajanjem ljubavi prema roditeljima i ostalim članovima obitelji, razvijanjem osjećaja prijateljstva, uzajamne suradnje, životom i igrom djeteta s vršnjacima, razvijanjem elementarnih radnih navika, privikavanjem djeteta da svoje interese usklađuje s interesima zajednice;
- utjecati na razvoj intelektualnih sposobnosti djeteta razvijanjem sposobnosti promatranja i izražavanja u direktnom kontaktu s prirodom i okolinom, igrom i raznim dječjim zanimanjima, njegovanjem govora, bogaćenjem rječnika i kulture izražavanja;
- pomoći djetetu formirati elementarni smisao za estetsko doživljavanje umjetnosti i ljepote prirode, razvijanjem njegove mašte i stvaralaštva vlastitim izražavanjem.³⁹

Na tragu rečenog, može se reći da je odgoj predškolske djece usmjeren cjelovitom i harmoničnom razvoju svih djetetovih sposobnosti i osobina s ciljem stvaranja preduvjeta za daljnji odgoj i obrazovanje.

Orijentacija programa

“Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću” kao službeni dokument utjelovio je sva obilježja biheaviorističkog, tradicionalnog kurikulumu koji je orijentiran na pripremu djece za školu. Prije njegova donošenja, postojala je prilična neujednačenost u pristupu odgojno-obrazovnom radu u dječjim vrtićima. Program je bio usmjeren na prenošenje znanja djeci te je za svako od pet odgojno obrazovnih područja imao propisane ciljeve, zadatke i sadržaje. Iako takav raspored podsjeća na školsku organizaciju, program nalaže da obrazovna područja ne treba identificirati s nastavnim predmetima u školi, već da je odgojno-obrazovni rad s predškolskom djecom jedinstven u kojem je igra (a ne nastavni sat) osnovna forma rada s djecom.⁴⁰ U radu odgojitelja toga doba bila je česta uporaba frontalnog oblika rada gdje se pažnja usmjeravala ka reprodukciji znanja umjesto ka razumijevanju pojmova. Shodno tome, program je usmjeren na prenošenje i memoriranje znanja, apostrofirajući kognitivnu domenu dječjeg razvoja te da kao takav nije omogućavao zadovoljenje potreba, interesa i prava djece (Petrović-Sočo, 2013). Ističe

³⁹ **Pedagoški savjet SR Hrvatske** (1971). Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću, 13.

⁴⁰ *Isti izvor.*

se da program treba shvatiti kao orijentacijski zbog toga što se s obzirom na zadatke predškolskog odgoja “ne može dati program u formi nastavnog plana i programa”.⁴¹ Ovako koncipiran program nije bio prilagođen svakom djetetu individualno već je napravljen za predviđena očekivanja od djeteta (Petrović-Sočo, 2013). To ukazuje na normativnost ovog programa jer se propisivao stupanj do kojeg se mogao realizirati u pojedinoj odgojnoj grupi. Između ostalog, normativnost proizlazi iz činjenice da on predstavlja obveznu osnovu za rad u svim dječjim vrtićima u SR Hrvatskoj. Napokon, Babić i Irović (1999) ističu kako je ovo prvi program u kojemu je teorijsko uporište “iskoračilo” iz dotadašnjeg okvira koji po nizu osobina pripada tada u svijetu poznatim strukturiranim predškolskim programima/kurikulumima.

Organizacija rada

Program predškolskog odgoja i obrazovanja ostvaruju osobe sa odgovarajućim obrazovanjem za rad s predškolskom djecom. U Programu se ističe važnost redovnog osposobljavanja stručnog kadra i podizanja njihova školovanja na viši nivo. Za uspješnu realizaciju programa posebna se važnost poklanja bogatstvu prostorno-materijalnog okruženja. Opremanje vrtića didaktičkim sredstvima provodi se u skladu sa zahtjevima i potrebama dobne grupe. Naglašava se važnost organiziranja prostora u takozvane kutiće koji trebaju biti u svakoj odgojnoj grupi, a ovisno o namjeni trebaju imati svoju opremu uključujući i potrošni materijal. Njihova uloga je važna zbog obogaćivanja sadržaja dječjeg života, ali i pružanja mogućnosti odvajanja iz grupe što je djeci potrebno.⁴² Bitna karakteristika programa je pravilan raspored dana i dobra organizacija dnevnog života djece u dječjem vrtiću. Raspored dana i organizacija života djece u predškolskoj ustanovi ovise o više faktora, a kao najvažniji kriterij ističu se potrebe djece i zahtjevi za njihov normalan razvoj i odgoj od kojih se polazi pri njihovom utvrđivanju. Radno vrijeme predškolskih ustanova je od 5 do 12 sati.⁴³ Raspored dana i organizaciju života djece u predškolskoj ustanovi utvrđuje cijela radna zajednica vrtića zajedno s roditeljima u skladu s djetetovim potrebama i mogućnostima.

Navedeni su raspored i organizacija dnevnog života za svaku odgojnu grupu. Prema tome, u mlađoj grupi jutarnje okupljanje je ograničeno na najdulje trajanje od jednog sata i trideset

⁴¹ **Pedagoški savjet SR Hrvatske** (1971). Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću, 9.

⁴² *Isti izvor.*

⁴³ *Isti izvor.*

minuta. Nakon toga je vrijeme za doručak (20 minuta) i prethodno obavljanje jutarnjih potreba. Iza doručka je određeno 20 minuta za slobodne igre nakon kojih slijedi zanimanje u trajanju od 10-15 minuta. Razdoblje od 9 do 11 sati je namijenjeno boravku na zraku koje treba obavezno svakodnevno osigurati djetetu u trajanju od dva sata. Ručak slijedi četiri sata nakon doručka uz prethodno obavljanje higijenskih potreba. Djeca u toku dana spavaju oko dva sata nakon čega slijede užina i boravak na zraku.

Djeca srednje grupe su malo samostalnija i imaju određene navike. Predviđen je kraći vremenski period za spavanje (za 30 minuta) te se dnevno izvode većinom dva zanimanja u trajanju oko 20 minuta. U ovoj odgojnoj grupi svaki trenutak u dnevnom životu djece treba iskoristiti u odgojno-obrazovne svrhe.

U starijoj grupi su odgojno-obrazovni zadatci složeniji, a zahtjevi prema djeci su veći u skladu prema njihovim mogućnostima. Rasporedom dnevnog života u ovoj grupi prioritet je zadovoljiti sve potrebe djece i osigurati vrijeme za sistematski odgojni rad s obzirom na to da je to važan dio pripreme za školu. Zahtjevi organizacije dana su uglavnom isti osim što dnevni odmor traje 1 sat, a izvode se dva zajednička zanimanja dnevno. Prvo zanimanje u trajanju od 30 minuta i drugo u trajanju od 20 minuta. Popodnevno vrijeme se također treba planirati za igu na zraku.

Aktivnosti

Prema Programu igra, dječji rad i zanimanja su osnovne aktivnosti djece i forme odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću. Igra se smatra kao “najprirodniji, osnovni i najznačajniji oblik aktivnosti djeteta predškolske dobi”.⁴⁴ Ona ima veliku ulogu u cjelovitom razvoju djeteta. Rad kao sredstvo odgoja je teško odvojiti od igre i obratno. Prvi začetci dječje radne aktivnosti (prilagođene djetetovim mogućnostima) proizlaze iz igre i djetetove prirodne težnje za samostalnošću i aktivnošću.⁴⁵ Svako dijete treba sudjelovati u radu u skladu sa svojim mogućnostima. Dječje radne aktivnosti obuhvaćaju: samoposluživanje, održavanje reda u prostorijama vrtića, pomoć odgojitelju u pripremanju za zanimanja, rad u prirodi, rad u maloj dječjoj radionici i druge korisne oblike radnih aktivnosti.⁴⁶

⁴⁴ **Pedagoški savjet SR Hrvatske** (1971). Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću, 16.

⁴⁵ *Isti izvor.*

⁴⁶ *Isti izvor.*

U provedbi zadataka radnog odgoja odgojitelj treba individualno pristupati svakom djetetu. Program ističe da treba početi s postupnim privikavanjem djece na rad već u mlađoj grupi pritom imajući na umu da zadatak osim što treba biti dostupan djetetu, bude i zanimljiv. Dok se s druge strane u srednjoj i starijoj grupi ističe sudjelovanje u svakodnevnim poslovima u većoj mjeri. Naglasak je na razvitku samostalnosti djeteta, osjećaja odgovornosti i interesa za daljnje aktivnosti. U Programu je zastupljeno mišljenje da se ovakvim načinom rada djeca uče organizirati i osmisliti svoju aktivnost. Cilj i rezultati nekog rada postaju sve važniji time što je dijete starije. Nadalje, Program predlaže zanimanja kao “specifičnu formu obučavanja djece predškolske dobi”⁴⁷ ili pojednostavljeno rečeno kao oblik odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću. Ona su oblik odgojno-obrazovnog rada u kojoj u određeno doba dana istodobno sudjeluju sva djeca uz direktno sudjelovanje odgojitelja. Između ostalog, definirano je i trajanje zanimanja pa tako ona u mlađoj grupi traju 10-15 minuta dnevno, u srednjoj oko 20 minuta te u starijoj grupi 30 minuta ili više po potrebi. U starijoj grupi se odvijaju po dva zanimanja dnevno.⁴⁸ Konačno, igra, rad i zanimanje su osnovne aktivnosti i oblici organizacije specifičnog odgojno-obrazovnog procesa u dječjem vrtiću. Aktivnosti se ne mogu odvajati niti poistovjećivati iako se međusobno nadopunjuju.

Kao što je već rečeno, odgojna područja raspoređena su na odgojne grupe djece: mlađu, srednju i stariju grupu. Razrađena su na isti način u kojima se navode osnovni zadatci, sadržaj i objašnjenja. U mlađoj odgojnoj grupi program predviđa: fizički i zdravstveni odgoj, upoznavanje okoline, hrvatskosrpski jezik, likovni i muzički odgoj. U srednjoj grupi, uz navedena područja, predviđeno je i područje razvijanja elementarnih matematičkih pojmova, dok je u starijoj grupa umjesto odgojnog područja upoznavanje okoline navedeno upoznavanje prirodne i društvene sredine.⁴⁹ Govoreći o odgojnim područjima, slobodno odabrane dječje aktivnosti daju mnogo veću mogućnost za stupanje u različite međusobne odnose i stjecanje iskustava o tim odnosima, nego usmjeravane aktivnosti. Došen-Dobud (1978) ističe kako dječje slobodne aktivnosti ne bi trebale biti određene područjima odgojno-obrazovnog rada kao do sada. Dovodeći aktivnosti u podređeni odnos prema programskim sadržajima, ograničavamo širinu i raznovrsnost dječjeg izražavanja.

⁴⁷ **Pedagoški savjet SR Hrvatske** (1971). Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću, 27.

⁴⁸ *Isti izvor.*

⁴⁹ *Isti izvor.*

Igra

Igra je značajno odgojno sredstvo koje odgojitelju pruža mogućnost da ga iskoristi kao sredstvo fizičkog, umnog, moralnog, radnog i estetskog odgoja. Sukladno programu, u igri se sva saznanja i dojmovi odražavaju te uz odgovarajuće pedagoško utjecanje “na određen način sređuju, korigiraju, proširuju i produbljuju”.⁵⁰ Igra je osnovni oblik učenja djeteta predškolske dobi jer dijete predškolske dobi uči igrajući se i igra se učeći. Ako igra daje djeci osjećaj slobode i ako su motivirana, a odgojitelj pritom igru usmjerava ka ostvarenju odgojno-obrazovnih zadataka, onda je proces učenja nezamjetan, a stečeno znanje trajno i kvalitetno. Zbog toga se čitav odgojno-obrazovni rad treba zasnivati na aktivnosti djece to jest igri. Došen-Dobud (1979) navodi kako igra, rad i učenje sa svojim raznovrsnim izražajnim, istraživačkim i konstruktivnim elementima predstavljaju osnovne sadržaje odgojno-obrazovnog rada u dječjim vrtićima. Pored tih osnova, u vrtiću se treba pružiti prilika za posebne sadržaje “koji bi bili u neku ruku dječji vlastiti program” (Došen-Dobud, 1979:23).

Uloga odgojitelja

Dječji vrtić je odgojna ustanova koja kao takva prethodi školi te ima značajnu ulogu u pripremanju djece za školu. “Dječji vrtić je predškolska ustanova u kojoj se odgajaju i obrazuju djeca od tri godine života do polaska u školu.”⁵¹ Navedeno ukazuje na glavnu svrhu programa, a to je povezivanje predškolskog i osnovnog obrazovanja. Zakonom o dječjim vrtićima 1956. godine prijašnji nazivi predškolskih ustanova za djecu spomenute dobi zamijenjeni su jedinstvenim nazivom – “dječji vrtić” (Roller-Halačev, 1978). Taj naziv potječe od Friedricha Froebela, utemeljitelja institucijskog predškolskog odgoja.

Prema tome odgojitelj svojim načinom rada treba:

- “utjecati na očuvanje zdravlja i opći fizički razvoj djece s naglaskom na usvajanje higijenskih navika;
- utjecati na razvoj svih sposobnosti i interesa djece;

⁵⁰ **Pedagoški savjet SR Hrvatske** (1971). Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću, 17.

⁵¹ *Isti izvor*, 14.

- utjecati na formiranje osnovnih elemenata moralnog lika djeteta (osnovne radne navike i osnovne navike kulturnog i socijalnog ponašanja);
- razvijati dječje stvaralaštvo;
- zadovoljiti potrebu za igrom i zajedničkim životom s vršnjacima;
- pripremiti dijete za školu i surađivati s osnovnom školom radi postizanja kontinuiteta u odgoju i obrazovanju;
- surađivati s obitelji, mjesnim, društvenim i drugim organizacijama.”⁵²

U dokumentu se ističe uloga odgojitelja u aktivnostima kao vrlo složena zato što postaje više indirektna. On je sada sudionik, organizator, promatrač, pomagač i voditelj u aktivnostima, a za to mu je potrebno pedagoško umijeće. No unatoč tome, u praksi je ovaj program pretpostavljao određeno gradivo i odgojno-obrazovna područja kojih se odgojitelj trebao strogo pridržavati te je naglašena njegova direktivnost u odgojno-obrazovnom radu (Miljak, 1996). Odgojiteljeva pedagoška akcija u dječjim aktivnostima je iniciranje tamo gdje je potrebno razbuditi dječju inicijativu koja još ne postoji nakon čega slijede poticanje, upoznavanje i razumijevanje dječjih aktivnosti radi boljeg upoznavanja djece i daljnjih poticaja (Došen-Dobud, 1977b). Prema tome, svaka odgojiteljeva gesta i akcija moraju ići za tim da djecu navode na vlastite napore i rješenja.

5.5. Program minimuma odgojno-obrazovnog rada s djecom u godini prije polaska u osnovnu školu (1976.)

Programski dokument “Program minimuma odgojno-obrazovnog rada s djecom u godini prije polaska u osnovnu školu” izveden je prema “Programskoj orijentaciji za društveno organizirani odgoj djece predškolske dobi” koji se ostvaruje u posebnim oblicima u godini prije polaska u osnovnu školu. Programska orijentacija je usvojena od strane “Prosvjetnog savjeta Hrvatske” 30. lipnja 1976. godine.⁵³ Program minimuma je izrađen od strane radne grupe pod vodstvom Marije Knežević sa suradnicima u okviru “Zavoda za unapređivanje osnovnog

⁵² **Pedagoški savjet SR Hrvatske** (1971). Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću, 14-15.

⁵³ **Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja SR Hrvatske** (1977). Program minimuma odgojno-obrazovnog rada s djecom u godini prije polaska u osnovnu školu, u: Šnajder, ur., 1977: 9.

obrazovanja SR Hrvatske”, ali u dogovoru sa “Savezom zajednica društvene brige o djeci predškolskog uzrasta SRH”.⁵⁴ Program je namijenjen djeci koja nisu pohađala dječji vrtić.

Dokument se sastoji od tri dijela. Prvi dio sadrži smjernice “Prosvjetnog savjeta Hrvatske” i “Saveza zajednica društvene brige o djeci predškolskog uzrasta SRH”. U drugom dijelu navode se cilj i zadaci programa minimuma odgoja i obrazovanja, osobine šestogodišnjeg djeteta, orijentacijski sadržaji programa od 150 sati koncipirani u četiri odgojna područja: tjelesni i zdravstveni odgoj, upoznavanje okoline i njegovanje materinjeg jezika te likovni i glazbeni odgoj. Napokon u trećem dijelu su navedena dva primjera sadržaja programa od 150 sati i to, splitskog i zagrebačkog primjera.

Usmjerenost programa

Opći cilj ovako koncipiranog programa je stvoriti osnove za daljnji fizički, emocionalni, intelektualni, društveno-moralni razvoj kao i za uspješan daljnji socijalistički odgoj i obrazovanje. Prilikom ostvarivanja ciljeva i zadataka odgoja djece predškolske dobi program minimuma pospješuje sazrijevanje i pripremanje djeteta za školu.⁵⁵ Program smatra kako je dijete spremno za školu onda kada je fizički zdravo i razvijeno, kada je ovladalo određenim misaonim procesima te je emocionalno zdravo i nema poteškoća u komuniciranju. Nadalje, protivi se primjeni tradicionalnog školskog stila i metodama rada i učenja prilikom čega se djeca discipliniraju. Prisutno je mišljenje kako program sa najmanje 150 sati odgoja i obrazovanja u trajanju od jedne godine “mora djetetu osigurati stvarni dječji život u kojemu stječe što bogatije pozitivno iskustvo o sebi, drugim ljudima i njihovim odnosima”⁵⁶ te da se time pogoduje cjelokupnom razvoju djeteta.

Orijentacija programa

U drugome dijelu programa ističe se kako ga treba shvatiti i primjenjivati kao orijentaciju u svim sredinama republike.⁵⁷ Program minimuma je orijentacijski kako bi se mogao primjenjivati u radu s djecom predškolske dobi koja su, unatoč istoj dobi, različita po svom iskustvu i

⁵⁴ **Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja SR Hrvatske** (1977). Program minimuma odgojno-obrazovnog rada s djecom u godini prije polaska u osnovnu školu, u: Šnajder, ur. (1977)

⁵⁵ *Isti izvor*.

⁵⁶ *Isti izvor*, 18.

⁵⁷ *Isti izvor*.

cjelokupnom razvoju. Također se navodi kako ga treba smatrati pokusnim zbog manjka kritički analiziranih iskustava o programiranju i organiziranju odgojno-obrazovnog rada u trajanju od jedne godine. Nadalje, odgojitelj u radu s djecom “treba elastično primjenjivati ovaj program”.⁵⁸ Njegov rad nije ograničen na programske sadržaje (koji su predviđeni po mjesecima), nego su ti sadržaji oni koje bi odgojitelj trebao imati u prvom planu uz ostale.

Organizacija rada

Pri izradi programa pošlo se od sljedećih pretpostavki:

- predviđeno je da se rad odvija kontinuirano od najkasnije sredine rujna do početka svibnja;
- odgojitelj se treba pripremati za rad i voditi pedagošku dokumentaciju (uz neposredni rad s djecom), za to mu je potrebno 100 sati rada godišnje;
- za kvalitetno provođenje programa potrebno je stručno osoblje:
- za odgojitelje koji nemaju iskustva u ovom programu potrebno je organizirati seminar;
- odgojiteljima je potrebno je pružiti stručnu pomoć tijekom rada;
- osigurati didaktička sredstva i pomagala za rad s djecom (uz prostor i namještaj).⁵⁹

Prije upisa djece u ovaj program potrebno je obaviti zdravstveni pregled djece, koji treba provoditi i tijekom rada s njima.

Odgojna područja su podijeljena na: tjelesni i zdravstveni odgoj, upoznavanje okoline i njegovanje materinjeg jezika, likovni i glazbeni odgoj. Razrađena su na isti način te se za svako od njih navode zadaci, sadržaji za svaki od osam mjeseci rada s djecom i objašnjenja. Na takav način su razrađena i odgojna područja u programu iz 1971. godine te program minimuma usmjerava na njegovo korištenje. “U izradi ovog programa i rasporedu sadržaja za pojedini mjesec može poslužiti Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću...”.⁶⁰ Područje Upoznavanje okoline i njegovanje materinjeg jezika je temeljno odgojno područje čiji će nam zadaci poslužiti za prikaz ovoga programa:

⁵⁸ **Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja SR Hrvatske** (1977). Program minimuma odgojno-obrazovnog rada s djecom u godini prije polaska u osnovnu školu, u: Šnajder, ur. (1977), 22,

⁵⁹ *Isti izvor*, 15-16.

⁶⁰ *Isti izvor*, 47.

- uključivanje djeteta u grupu i razvijanje osjećaja privrženosti grupi;
- omogućavanje djetetu slobode i raznovrsnosti u izražavanju, razvijanje inicijativnosti, samostalnosti i suradnje;
- zadovoljavanje i poticanje radoznalosti kod djece;
- razvijanje osjećaja zajedništva, ponosa i ljubavi prema svom mjestu i domovini;
- pomaganje djeci da shvate elementarne prostorne, vremenske i kvalitativne odnose;
- omogućavanje djeci samostalnost u slobodi govora;
- poticanje djece na pažljivo slušanje govora odraslih i sudjelovanje u razgovoru;
- utjecati na pravilan izgovor glasova i riječi, aktivirati i bogatiti njihov rječnik;
- približiti djetetu primjerena narodna i umjetnička književna djela;
- poticati djecu na prepričavanje, izražajno čitanje, opisivanje, dramsko, scensko i drugo govorno izražavanje i stvaranje.⁶¹

Aktivnosti

Kao što je već navedeno, aktivnosti su raspoređene po odgojnim područjima. Usto se naglašava da odgojitelj treba biti otvoren za sva trenutna zbivanja za koja djeca pokazuju zanimanje te im treba pomoći u njihovu boljem razumijevanju. Iako je prisutna podjela po područjima rada na mjesečnoj razini, odgojitelj unatoč tome može pojedine sadržaje izmijeniti, izostaviti ili drugačije rasporediti u toku godine. U radu s djecom uvijek se kao osnovne aktivnosti djece javljaju igra, dječji rad i zanimanje, kao što je slučaj i u “Programu odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću” iz 1971. godine.

Igra

Imajući na umu osobine šestogodišnjeg djeteta kojima je posvećeno jedno poglavlje u ovom dokumentu, djetetu treba pružiti slobodu kako bi se moglo igrati, mogućnost realiziranja svojih zamisli, ali i odgovornost za iste. Takvim pristupom dijete će se uspješnije socijalizirati i razvijati pozitivne emocionalne odnose s vršnjacima i odraslima. “Kultivirana igra s vršnjacima

⁶¹ **Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja SR Hrvatske** (1977). Program minimuma odgojno-obrazovnog rada s djecom u godini prije polaska u osnovnu školu, u: Šnajder, ur. (1977), 34-35.

osnova je socijalnog učenja i prijeko potrebna za razvoj maštovitog, stvaralačkog i ljudskog bića”.⁶² Djeca u interakciji s drugima spontano uče pravila društveno prihvatljivog ponašanja.

Uloga odgojitelja

Odgojitelj, u odnosu na program iz 1971. godine, ima veću slobodu u radu s djecom predškolske dobi jer ima mogućnost pratiti zanimanja djece i organizirati aktivnosti u skladu s njima. U dokumentu se naglašava kako odgojitelj treba surađivati s obitelji djeteta i pomagati roditeljima da djecu odgajaju u skladu sa smjernicama društva u kojem žive. Time se pretpostavlja da će odgojno djelovanje na dijete biti jedinstveno i uspješno.

5.6. Programske osnove za njegu i odgoj u dječjim jaslicama (1977.)

„Programske osnove za njegu i odgoj u dječjim jaslicama“ donio je „Prosvjetni savjet SR Hrvatske“ 10. lipnja 1977. godine. Namijenjene su jaslicama „kao najorganiziranijem obliku njege, odgoja i zaštite djece ove dobi“.⁶³ Prethodno nije postojao jedinstveno definiran i utvrđen program njege, odgoja i zaštite djece do navršene treće godine. Izrada programa se temelji na suvremenim znanstvenim spoznajama. U dokumentu su definirani svi zadatci njege i odgoja djeteta od prvih mjeseci života, iako su jaslice namijenjene djeci koja su navršila jednu godinu.

U uvodnom dijelu Programskih osnova detaljno se opisuju društveno značenje i zadaci organizirane njege i odgoja djece do treće godine života te opći zahtjevi i načela za provođenje njege i odgoja u dječjim jaslicama: formiranje odgojnih grupa i odjela, raspored i organizacija dnevnog života i rada s djecom, svakodnevno primanje djece u jaslice i odlaženje kući, spavanje, njega i hranjenje, osnovna načela planiranja prehrane u jaslicama, posebne mjere za očuvanje i unapređivanje zdravlja i praćenje psihofizičkog razvoja djece, aktivnosti djeteta i organizacija

⁶² **Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja SR Hrvatske** (1977). Program minimuma odgojno-obrazovnog rada s djecom u godini prije polaska u osnovnu školu, u: Šnajder, ur. (1977), 21.

⁶³ **Prosvjetni savjet SR Hrvatske** (1978). Programske osnove za njegu i odgoj u dječjim jaslicama, u: Šnajder, Z., ur., 1979., 5.

odgojnog rada te suradnja s roditeljima.⁶⁴ Programske osnove su bile prvi dokument koji je predstavljao programski okvir za njegu i odgoj u jaslicama. Jasno definiraju mnogobrojne prednosti uključivanja djeteta u jasličke grupe. Predstavljale su početak promjena u radu s djecom najranije dobi te su bile na snazi do donošenja „Osnova programa rada s djecom predškolskog uzrasta“ 1983. godine.

Usmjerenost programa

Osnovni zadatak njege i odgoja djece do navršene treće godine života je unapređivanje cjelokupnog razvoja djeteta, odnosno intelektualnog, emocionalno-socijalnog i tjelesnog razvoja. Kao što se navodi u Programskim osnovama, dječje jaslice su odgojno-zaštitne organizacije udruženog rada.⁶⁵ Zadaci jaslica su sljedeći: čuvanje i unapređivanje zdravlja djece, osiguranje emotivne atmosfere i socijalnih odnosa koji će kod djeteta stvarati osjećaj zadovoljstva i sigurnosti, podržavanje i usmjeravanje prirodne radoznalosti i aktivnosti djece, utjecanje na postupno razvijanje osjećaja zajedništva, suradnja s roditeljima i suradnja s dječjim vrtićem glede odgojnog kontinuiteta.⁶⁶

Orijentacija programa

Programske osnove imaju orijentacijski karakter. U dokumentu se navodi da „zbog specifičnosti rada s malom djecom nije bilo moguće izraditi dokument koji bi imao punu praktičnu vrijednost za najrazličitije uvjete u kojima se provodi“. ⁶⁷ Razlog tome jesu razvojne karakteristike djece ove dobi te velike individualne razlike u njihovu razvoju. Miljak (1988) smatra kako je ovo prvi program koji je deklarativnu frazu o cilju i zadacima odgoja djece ove dobi sveo na najmanju moguću razinu. Program koji ima ambicije kvalitetno obuhvatiti ovo razdoblje dječjeg razvoja, treba se koristiti pozitivnim teorijskim i praktičnim iskustvima jasličkih programa kako bi ih mogao nadograđivati.

⁶⁴ **Prosvjetni savjet SR Hrvatske** (1978). Programske osnove za njegu i odgoj u dječjim jaslicama, u: Šnajder, Z., ur., 1979.

⁶⁵ *Isti izvor.*

⁶⁶ *Isti izvor.*

⁶⁷ *Isti izvor*, 12.

Organizacija rada

U organiziranju rada dječjih jaslica polazi se od općeg cilja odgoja, zadataka predškolskog odgoja te zadataka dječjih jaslica. Posebna pozornost se poklanja uvažavanju individualnih karakteristika svakog djeteta te je zbog toga organizacija rada u dječjim jaslicama elastična i fleksibilna.⁶⁸ Važan zahtjev koji se nameće je stvaranje tople i obiteljske atmosfere i odnosa, oprečno tradicionalno bolničkoj atmosferi.⁶⁹ U organizaciji rada s djecom rane dobi ne bi trebalo oštro odvajati odgojni rad i zdravstvenu njegu djece jer je dokazano kako zdravstvene procedure daju dobre odgojne rezultate ako se djeca pozitivno odnose prema tim procesima i aktivno sudjeluju u njima (Kovrigina, 1982). Ovako koncipiran dokument predviđa formiranje odgojnih grupa prema dobi i broju djece u određenoj odgojnoj grupi. Sukladno tome, mlađa jaslička grupa obuhvaća djecu u dobi od 12 do 24 mjeseca (do 12 djece u grupi), a starija jaslička grupa obuhvaća djecu od 24 do 36 mjeseci (do 16 djece u grupi).⁷⁰ Raspored i organizacija rada ovisi o ritmu spavanja djeteta te potrebnom broju hranjenja djeteta tijekom dana za svako dijete. Raspored nije čvrsto fiksiran, već za svako pojedino dijete postoji specifičan raspored aktivnosti.

Osnovni zadatci te sadržaj njege i odgoja djece definirani su za svaku dobnu grupu. Za svaku dobnu grupu djece predloženi su zadatci njege i odgojnog rada, psihofizičke osobine djeteta te sadržaj odgojnog rada. Osobito su opsežnije razrađeni sadržaji njege i odgojnog rada s djecom u trećoj godini, koje možemo upotrijebiti kao predodžbu Programskih osnova. Odgojni sadržaji su koncipirani u dva odgojna područja: tjelesni odgoj te upoznavanje okoline i razvoj govora. Tjelesni odgoj i obrazovanje pozornost poklanja sadržajima koji su vezani za biotička motorička znanja kao što su različiti oblici hodanja, trčanja, poskakivanja, puzanja, bacanja i hvatanja.⁷¹ U ovom odgojnom području se sugerira što dulje provođenje vremena na otvorenom. S druge strane, za Upoznavanje okoline i razvoj govora navode se mnogo širi odgojni sadržaji nego što naslov daje naslutiti. Između ostalog, u područje su uključeni sadržaji likovnoga, glazbenog i dramskog izražavanja djeteta.⁷²

⁶⁸ **Prosvjetni savjet SR Hrvatske** (1978). Programske osnove za njegu i odgoj u dječjim jaslicama, u: Šnajder, Z., ur., 1979.

⁶⁹ *Isti izvor.*

⁷⁰ *Isti izvor.*

⁷¹ *Isti izvor.*

⁷² *Isti izvor.*

Aktivnosti

U odgoju djeteta ove dobi golema se briga poklanja tjelesnom razvoju djeteta. Naglasak je na stvaranju tople i vedre atmosfere koja nalikuje obiteljskoj. Međutim, fokusirajući se na nove rezultate znanstvenih istraživanja razvoja čovjeka koji ukazuju na golemo značenje prve četiri godine života za cjelokupni psihički razvoj, u dokumentu se ipak poticanje psihomotornog razvoja u toj dobi stavlja u prvi plan. Jako je važno poticati i omogućavati aktivnosti za koje dijete sazrijeva, to jest poticati aktivnosti u kojima dijete može ostvariti najveću samostalnost.

Igra

Igra je segment koji je od posebnog značaja za razvoj i odgoj djece ove dobi. U Programskim osnovama se najviše ističe važnost individualne igre u kojoj je većinom zastupljena istraživačka manipulacija predmetima. Na takav način dijete upoznaje svijet najprimjerenije svojim razvojnim mogućnostima. Neophodno je usmjeravati dječju igru zbog toga što je ona „praktična aktivnost u kojoj se sfere psihičkog života djeteta ove dobi u cijelosti aktiviraju“.⁷³ Njenim usmjeravanjem od strane sestre-odgajateljice ostvaruju se odgojni zadaci. Nezanemariva je i funkcija dječje spontane i slobodne igre u njihovu ostvarivanju. S većom dobi djeteta se smanjuje rukovodstvo sestre-odgajateljice u igri i obratno.

Uloga odgojitelja

Stručno osposobljena osoba za odgojno-obrazovni rad s djecom u dječjim jaslama je sestra-odgajatelj. „Sestra-odgajatelj je radni naziv za osobu koja ima medicinsko i pedagoško obrazovanje za neposredni rad s djecom u dobi do tri godine života.“⁷⁴ Sestra-odgajatelj treba ostvariti čvrstu suradnju s roditeljima zbog ostvarivanja pravilne njege i odgoja djeteta. U suradnji s njima potrebno je dati im do znanja da su nezamjenjivi u odgoju svoje djece.

⁷³ **Prosvjetni savjet SR Hrvatske** (1978). Programske osnove za njegu i odgoj u dječjim jaslama, u: Šnajder, Z., ur., 1979., 39.

⁷⁴ *Isti izvor*, 16.

5.7. Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta (1983.)

Dokument „Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta“ donesen je 1983. godine. Izradili su ga „Prosvjetni savjet Hrvatske“ i „Skupština Saveza samoupravnih zajednica društvene brige o djeci predškolskog uzrasta SR Hrvatske“. On označava drugu etapu razvoja hrvatskog predškolskog kurikulumu (Petrović-Sočo, 2013). Tadašnje predškolske ustanove (organizacije udruženog rada za njegu, odgoj i zaštitu djece predškolskog uzrasta) započele su s uvođenjem Osnova programa u pedagoškoj godini 1983./84. u odgojnim grupama za djecu u drugoj, trećoj i četvrtoj godini života, a u sljedećoj pedagoškoj godini u odgojnim grupama za djecu u petoj i šestoj godini, kraćim programima, minimalnim programom za djecu u trećoj godini, programima u igraonicama te programima odmora i rekreacije djece.⁷⁵ Prvi put u povijesti hrvatskog predškolskog odgoja nalazi se na nepodijeljenost programa rada za djecu do treće godine i za djecu od treće do šeste godine (Miljak, 1985). Osnove programa razrađene su u sedam točaka: temeljna obilježja osnova programa, struktura osnova programa, cilj i zadatci, sadržaji rada s objašnjenjima te kraći programi rada također s objašnjenjima. Navedene točke obuhvaćaju niz novih i suvremenih pristupa u definiranju ciljeva, zadataka i programskih sadržaja. Polazi se od zahtjeva da se „najmlađoj generaciji osiguraju svi uvjeti za optimalan tjelesni, intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj i uspješan daljnji odgoj i obrazovanje“.⁷⁶

Usmjerenost programa

Prema „Osnovama programa rada s djecom predškolskog uzrasta“ (1983) predškolski odgoj je prvi stupanj na koji se nadovezuju odgoj i osnovno obrazovanje. U planovima dosadašnjih programa mogle su se naći iste ili vrlo slične polazne osnove, kao što je npr. omogućavanje istog starta svoj djeci prije nego pođu u osnovnu školu (Miljak, 1985). Društveno organiziran predškolski odgoj treba doprinositi ostvarivanju općeg cilja odgoja i obrazovanja s posebnim naglaskom na pravilnom psihofizičkom razvoju djeteta. Prema Miljak (1986) za optimalan razvoj svakog djeteta nužna je odgovarajuća količina i raznovrsnost u poticajima koji dolaze iz dječje

⁷⁵ **Prosvjetni savjet SR Hrvatske** (1983). Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta, *Vjesnik Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske*, 6/1983.

⁷⁶ *Isti izvor*, 1.

sredine te njihova prilagođenost djetetovim individualnim potrebama. Također se prvi put u programima, spominju djeca s teškoćama u razvoju te se kao opći cilj odgoja i obrazovanja navodi smanjivanje primarnih teškoća te sprječavanje sekundarnih uz uspješno uključivanje u daljnje obrazovanje.⁷⁷ Djeca s teškoćama u razvoju ostvaruju primarne i druge programe u posebnim predškolskim organizacijama ili s drugom djecom u minimalnom trajanju od dvije godine prije polaska u školu. Osnove programa su bile temelj za izradu posebnih programa: programa rada s djecom predškolskog uzrasta u materinskim i dječjim domovima, programa rada u specijaliziranim institucijama za djecu predškolskog uzrasta s teškoćama u razvoju, programa rada s djecom predškolskog uzrasta na jezicima narodnosti te programa rada s djecom predškolskog uzrasta koja privremeno borave u inozemstvu.⁷⁸ Program označava napredak u usporedbi sa prošlim u više pravaca. Integrirana su područja u tri cjeline iako i dalje postoje područja koja nisu tako strogo izdvojena. Ne propisuju se oblici rada, nego se traži fleksibilna organizacija primjerena djetetu. Sadržaji su u funkciji poticanja djeteta i osiguravanja uvjeta da razvije svoje potencijale.

Orijentacija programa

Provedba Osnova programa pretpostavlja suvremeniju i fleksibilniju organizaciju rada koja je primjerena djetetu, podrazumijeva veću povezanost s društvenom sredinom i koja je otvorena prema problemima i pitanjima društvene brige o djeci predškolskog uzrasta.⁷⁹ U program su integrirani posebni reformski zahtjevi: usklađenost s ciljem odgoja i obrazovanja, jedinstvena koncepcija odgoja i obrazovanja i društvene brige o djeci predškolske dobi u cjelini, povezanost predškolskog odgoja s daljnjim odgojem i obrazovanjem, jedinstvo odgojno-zdravstvenih i socijalnih utjecaja na dijete putem društveno organiziranog predškolskog odgoja, porodice i društvene sredine, osiguranje jedinstvenih uvjeta za razvoj i odgoj sve djece i znanstvenu zasnovanost.⁸⁰ Osnove programa daju usmjerenja prema važnim zahtjevima pa možemo zaključiti kako su one orijentacijskoga karaktera. U programu je istaknuta uloga odgojitelja koji nije usmjeren na dijete, nego na sebe i gradivo koje mora obraditi (Miljak, 1988). Sklonost tome je bila prisutna u prethodnim predškolskim programima, a posebno u Programu odgojno-obrazovnog

⁷⁷ **Prosvjetni savjet SR Hrvatske** (1983). Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta, *Vjesnik Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske*, 6/1983.

⁷⁸ *Isti izvor*, 4.

⁷⁹ *Isti izvor*.

⁸⁰ *Isti izvor*.

rada iz 1971. godine. U ovom programu je ta sklonost značajno ublažena iako je i ovdje većinom samo deklarativno.

Organizacija rada

Novost u ovom programu u odnosu na prethodne je inkluzija jaslica u institucije predškolskih ustanova. Kao što je već opisano, u prošlosti su brigu o djeci u dobi od jedne do tri godine života vodile zdravstveno-socijalne ustanove što se ovim programom promijenilo. Predškolski odgoj se ostvaruje u okviru zdravstveno-odgojno-socijalnih programa koji obuhvaćaju njegu, odgoj i zaštitu djece od prve godine života do polaska u školu.⁸¹ Spomenuta integrirana organizacija jaslica i vrtića nije bila zastupljena u "Programu odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću" (1971) jer se dječji vrtić smatrao kao "predškolska ustanova u kojoj se odgajaju i obrazuju djeca od tri godine života do polaska u školu".⁸² Programi se ostvaruju u predškolskim organizacijama: dječjim jaslicama, vrtićima, materinskim i dječjim domovima, u dnevnoj društvenoj brizi o djeci u drugoj porodici, u drugim organizacijama, objektima za odmor i rekreaciju djece te kraćim programima rada s djecom predškolske dobi.

Osnove programa strukturirane su od sljedećih odgojno-obrazovnih područja koja čine jedinstvenu cjelinu: dijete i njegova okolina; govor, izražavanje i stvaranje te zdravstvena i tjelesna kultura. Odgojno-obrazovno područje Dijete i njegova okolina kao temeljno „objedinjuje zadatke i sadržaje upoznavanja prirodne i društvene okoline u koju su neposredno ugrađeni radni, ekološki i prometni odgoj, formiranje elementarnih matematičkih predodžbi, osnove samozaštite djece i općenarodne obrane".⁸³ U dokumentu je zastupljen stav kako je program u cijelosti integriran te da osigurava cjelovitost dječjeg doživljavanja i spoznaje svijeta. U prve tri godine života djeteta ovo područje je jedinstvena cjelina, dok ga u četvrtoj, petoj i šestoj godini čine ove cjeline: Roditeljski dom, Vrtić, Priroda i život u neposrednoj okolini doma i vrtića, Porodica, Rođaci i prijatelji, Dječji vrtić i mjesna zajednica, Priroda i život u bližoj okolini roditeljskog doma i vrtića, Roditeljski dom i društvena sredina, Vrtić i društvena sredina, Priroda i život u mjestu i užem

⁸¹ **Prosvjetni savjet SR Hrvatske** (1983). Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta, *Vjesnik Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske*, 6/1983.

⁸² **Pedagoški savjet SR Hrvatske** (1971). Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću, 14.

⁸³ **Prosvjetni savjet SR Hrvatske** (1983). Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta, *Vjesnik Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske*, 6/1983, 5.

zavičaju.⁸⁴ U ovo odgojno područje ugrađene su i osnove radnog odgoja, zaštite čovjekove okoline i prometnog odgoja te se formiraju elementarne matematičke predodžbe. Odgojno-obrazovno područje Govor, izražavanje i stvaranje sadrži zadatke i sadržaje govornog, književnog, scenskog, filmskog, glazbenog i likovnog jezika, izražavanja i stvaranja. Naglasak je na djetetovoj govornoj komunikaciji, odnosno govornom izražavanju i stvaranju kao i scenskom, likovnom i glazbenom izražavanju i stvaranju. Treće odgojno-obrazovno područje, Zdravstvena i tjelesna kultura, ujedinjuje sadržaje zdravstvenog i tjelesnog odgoja s ciljem uravnoteženog tjelesnog razvoja djeteta, Ovo odgojno-obrazovno područje obuhvaća opće pripremne vježbe i vježbe za razvijanje prirodnih oblika kretanja. U dokumentu su za svako odgojno-obrazovno područje navedeni sadržaji rada s objašnjenjima za svaku godinu života djeteta do polaska u školu. Ovakva klasifikacija odgojno-obrazovnih zadataka zahtijeva stalnu provjeru rezultata u konkretnom slučaju, kako bi se moglo utvrditi što dijete može i treba usvojiti na određenoj etapi svog razvoja. Tim načinom odgojitelj je u mogućnosti, kao što navodi Jovan (1983a), dati praktična rješenja. Drugim riječima, u mogućnosti je postaviti makro i mikro planiranje odgojno-obrazovnih zadataka u vidu opisa poželjnog konačnog oblika ponašanja djeteta tj. grupe. Također se zalaže za reformu stručnog usavršavanja odgojitelja kako bi planiranje i valorizacija odgojno-obrazovnih zadataka zaista bila u funkciji razvoja djeteta.

Aktivnosti

Aktivnosti učenja djeteta raspoređene su prema godinama života. Djetetu treba stvoriti uvjete u kojima se osjeća zadovoljno i slobodno, upoznaje osnovne norme ponašanja u kojima izražava pozitivne osjećaje prema ljudima i svijetu. Kroz aktivnosti mu treba omogućiti razvoj osjećaja zajedništva, doživljavanja vrijednosti svoga i tuđega rada. Odgojitelj treba poduprijeti dječju prirodnu radoznalost za sve što ga okružuje, usmjeriti dijete na aktivnosti praktičnog otkrivanja i zaključivanja. Prema tome, možemo primijetiti da je u tom razdoblju bila izražena dječja pasivnost u svakodnevnim aktivnostima te da je sloboda u istom bila ograničena. U prikazu praćenja realizacije ovog programa naglašava se kako je nužno evidentirati pojave u odgojno-obrazovnom procesu kako bi se osvijestile ne samo pozitivne, nego i negativne okolnosti koje bi trebalo mijenjati. (Biljaković i sur.: 1984)

⁸⁴ **Prosvjetni savjet SR Hrvatske** (1983). Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta, *Vjesnik Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske*, 6/1983, 6.

Igra

Igra se smatra dominantnom aktivnošću i metodom rada koja ima posebno odgojno značenje. Naglašava se zadovoljavanje djetetove osnovne potrebe za igrom te omogućavanje prilika djetetu da se igra. U zajedničkim igrama i aktivnostima djece njeguju se pozitivni emocionalni odnosi u kojima je naglasak na suradnji i međusobnoj povezanosti djece. Kroz igru dijete upoznaje predmete, a kasnije njihovu funkciju i osobine te konačno mijenja njihovu namjenu. Ona je medij putem kojeg se obogaćuje doživljajni svijet djeteta, zadovoljavaju njegove potrebe za igrom s vršnjacima i igrom općenito.⁸⁵ Temeljno načelo rada je da svaka situacija treba imati odgojne efekte, a djeci treba osigurati obilje materijala, doživljaja i znanja iz neposredne sredine kako bi se igra mogla podržati.

Uloga odgojitelja

Uloga odgojitelja u ovom programu je nešto fleksibilnija nego u prethodnima, no ona je još uvijek ograničena jer odgojitelj nema slobodu u izboru sadržaja, zadataka i ostalog (Miljak, 1996). Sadržaji rada su globalni i odabiru se sukladno mogućnostima i potrebama djece. Odgojitelj se vodi unaprijed određenim aktivnostima kojima ostvaruje propisane ciljeve, za razliku od prethodnih programa u kojima se vodi činjenicama koje bi dijete trebalo znati. Odgojitelj i medicinska sestra odabiru sadržaje s ciljem da svako iskustvo koje dijete stječe nije u funkciji usvajanja reproduktivnog znanja nego u funkciji poticanja djeteta da samo uočava, otkriva, zaključuje i sređuje stečena iskustva. Odgojitelj u konkretizaciji odgojno-obrazovnih zadataka mora ostvariti pozitivan emocionalni odnos sa svakim djetetom te predvidjeti i pripremiti adekvatnu stimulativnost sredine prema konkretnim potrebama i mogućnostima grupe (Jovan, 1983a). Naglasak je na osiguravanju uvjeta da bi dijete razvilo svoje potencijale i stvaralačke sposobnosti vlastitom aktivnošću. U odgoju kao vrlo dinamičnom procesu teško je unaprijed i striktno odrediti zahtjeve prema kojima se postupa u radu sa svom djecom jednako (Miljak, 1986). Ti su zahtjevi specifični s obzirom na dob djeteta, njegove psihofizičke i druge osobine koje određuju fleksibilnost organizacije procesa i odgojnih postupaka prema djetetu. Možemo uočiti da se na temelju Programskih osnova želi unijeti fleksibilniji pristup u provođenju odgojno-

⁸⁵ **Prosvjetni savjet SR Hrvatske** (1983). Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta, *Vjesnik Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske*, 6/1983.

obrazovnog rada iako se i dalje propisuju sadržaji rada prema djeci u globalu, a ne prema svakom djetetu pojedinačno.

5.8. Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece (1991.)

Prema Petrović-Sočo (2013) “Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece” objavljeno je kao treći dokument koji obilježava treću etapu razvoja hrvatskih predškolskih kurikuluma kao državnih stručnih dokumenata. Programsko usmjerenje razmatrano je na sjednici “Programskog savjeta za prosvjetu Ministarstva prosvjete i kulture” 18. travnja 1991. godine.⁸⁶ Temelji se na novoj Konceptiji razvoja predškolskoga odgoja. Konceptija je bazirana na znanstvenom i humanističkom pristupu te cjelokupnom predškolskom odgoju kao prvoj razini odgojno-obrazovnog sustava. Predstavlja “stručnu podlogu za provođenje različitih programa odgoja i obrazovanja djece predškolske dobi u organiziranim izvanobiteljskim uvjetima”.⁸⁷ Ovaj dokument pretpostavlja usklađenost sa sljedećim načelima:

- „pluralizma i slobode u primjeni pedagoških ideja i konceptija;
- različitosti u vrstama i oblicima provođenja programa;
- demokratizaciji društva prema subjektima koji se pravno i zakonom definiraju kao nositelji programa.“⁸⁸

Programsko usmjerenje strukturirano je u tri dijela: Uvod, Humanističko-razvojna konceptija izvanobiteljskog odgoja i obrazovanja predškolske djece te Osnovni uvjeti za primjenu humanističke razvojne konceptije u pedagoškoj praksi.

⁸⁶ **Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Hrvatske** (1991). Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece, *Glasnik Ministarstva prosvjete i kulture*, vol. 1 (7-8).

⁸⁷ *Isti izvor*, 10.

⁸⁸ *Isti izvor*, 10.

Usmjerenost

Odgoj predškolske djece temelji se na humanističko-razvojnoj koncepciji koja se temelji na ideji humanizma, spoznajama o specifičnim osobinama i zakonitostima razvoja djeteta predškolske dobi i spoznajama o razvoju čovjeka u cjelini te spoznajama o značajkama izvanobiteljskog odgoja predškolske djece.⁸⁹ Osnovne značajke ove koncepcije su: dijete je vrijednost po sebi koja se prihvaća u svojoj osobnosti, dijete ima posebna prava (Deklaracija o pravima djeteta, 1959.) te da se u odgoju uvažava djetetovo dostojanstvo i stalno razvija njegov pozitivni identitet (samopoštovanje). Programsko usmjerenje objašnjava razliku između djece s posebnim potrebama i djece s poteškoćama u razvoju. Kada govorimo o posebnim pravima djece, tu ubrajamo njihove posebne potrebe koje se mogu podijeliti na tri glavne skupine: potencijalne, prolazne i trajnije posebne potrebe.⁹⁰ Dokument se zalaže za inkluziju djece s posebnim potrebama i djece s teškoćama u redovan sustav predškolskog obrazovanja. Glavna uloga predškolskog odgoja je “da pridonosi povoljnom cjelovitom razvoju osobnosti djeteta i kvaliteti njegova života”.⁹¹ Shodno tome, Programsko usmjerenje je usmjereno na dijete, na njegove razvojne i individualne potrebe, interese i prava.

Orijentacija programa

Program propisuje djelatnosti putem kojih dijete razvija svoje sposobnosti, što je prekretnica u odnosu na prijašnje programe koji su propisivali područja rada s djecom. Programsko usmjerenje razlikuje se od prethodnih programa po svojoj strukturi i sadržaju. Umjesto odgojno-obrazovnih zadataka govori se o potrebama djeteta (osnovnim i posebnim), nema više odgojno-obrazovnih (metodičkih) područja, nego se govori o područjima razvoja (tjelesni razvoj i zdravlje, emocionalni, socijalni i spoznajni razvoj). Naglašena je fleksibilnost u stvaranju i provođenju programa s djecom predškolske dobi. Za razliku od dokumenata iz prve i druge etape stvaranja hrvatskog predškolskog kurikulumu, polazna točka pisanja smjernica za ovaj dokument je samo dijete. Dijete se prihvaća sa svim svojim osobinama, a na njegovu obitelj se gleda kao na partnera u odgoju i obrazovanju. Otvorenost i raznolikost odgojno-obrazovnog sustava trebaju se

⁸⁹ **Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Hrvatske** (1991). Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece, *Glasnik Ministarstva prosvjete i kulture*, vol. 1 (7-8).

⁹⁰ *Isti izvor*.

⁹¹ *Isti izvor*, 11.

odražavati u sveukupnom provođenju i organizaciji odgojnoga rada. Markočić (1992) smatra kako se nameće potreba konkretiziranja teorijskog pogleda na razvoj, učenje i potrebe djeteta na nov način u smjeru transakcijske orijentacije kurikulumu. Prema svemu navedenom, Programsko usmjerenje nosi značajke humanističko-razvojnog, dinamičnog, otvorenog i integriranog kurikulumu.

Organizacija rada

Posebna pažnja pridaje se organizaciji okruženja za učenje i istraživanje. Sloboda, otvorenost i raznolikost odgojno-obrazovnog sustava moraju se odraziti na cjelokupnu organizaciju i provedbu odgojno-obrazovnog rada i procesa sustava i njegovih pojedinačnih institucija i oblika. Aktivno njegovanje individualnosti svakog djeteta može se postići pod uvjetom da sustav pruža autonomiju i slobodu određivanja vlastitih ciljeva, organizacijskih oblika, izbora koncepata i programskih sadržaja. Važno je da dječji vrtić kao ustanova bude usklađena s potrebama roditelja u smislu njihovih radnih i drugih obaveza, a provedba odgojno-obrazovnog s potrebama djeteta. To predviđa fleksibilnost u organizaciji rada i procesa odgoja.

Aktivnosti

Dijete putem aktivnosti uči iz prve ruke, a treba mu ih omogućiti jer tako istražuje, čini, pita i praktično provjerava. Ono je kompetentno biće koje aktivno gradi vlastiti doživljaj svijeta samostalno ili u suradnji s vršnjacima. Samoinicirane i samoorganizirane aktivnosti djeteta se smatraju ključnim za cjeloviti razvoj i učenje djeteta predškolske dobi. Učenje je interaktivni socijalni proces te se naglašava učenje u skladu s njihovim sposobnostima, mogućnostima, interesima i potrebama. U dokumentu se posebna pažnja poklanja stvaranju poticajnog okruženja, a dijete u interakciji s njim obavlja različite vrste djelatnosti: "životno-praktične i radne aktivnosti, raznovrsne igre, društvene i društveno-zabavne djelatnosti, umjetničke djelatnosti, djelatnosti raznovrsnog izražavanja i stvaranja djeteta, istraživačko-spoznajne djelatnosti te specifične aktivnosti s kretanjem."⁹²

⁹² **Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Hrvatske** (1991). Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece, *Glasnik Ministarstva prosvjete i kulture*, vol. 1 (7-8), 12.

Igra

Ovaj dokument kao i „Osnove programa odgojno-obrazovnog rada s djecom predškolske dobi“ (1983.) stavlja naglasak na dječju igru kao temeljnu aktivnost i oblik učenja djeteta predškolske dobi. Igra u predškolskom razdoblju djeteta ima veliku razvojnu vrijednost pa se polazi od stava da dječji vrtići i drugi oblici izvanobiteljskog odgoja moraju biti mjesta za igru djece. Ona se javlja kao prirodna potreba u kojoj dijete istražuje, eksperimentira, izražava se, razvija intelektualne i druge mogućnosti te prevlada probleme. Prema Petrović-Sočo (2013) učenje se u ovom kurikulumu ne temelji na transmisiji, nego na teoriji konstruktivizma i sukonstruktivizma. Imajući to na umu, dijete samo i u suradnji s drugom djecom i odgojiteljem izgrađuje i dopunjuje svoje znanje, a taj proces je jednako bitan kao i rezultat.

Uloga odgojitelja

Programsko usmjerenje uvažava odgojitelja kao kompetentnog stručnjaka koji na osnovi aktualnih razvojnih potreba djeteta kreira otvoreni program odgoja i obrazovanja, vrednuje kvalitetu odgojno-obrazovnog procesa i vrši promjene u radu s djecom (Markočić, 1992). Odgojitelj predškolskog odgoja treba što više usvajati individualizirane metode u radu s djecom, biti što manje direktivan, biti zainteresiran za dječje potrebe i aktivnosti i omogućiti djeci da prošire svoja iskustva i znanja, uzimajući u obzir njihova iskustva i ono što je za njih aktualno. Programsko usmjerenje aktualizira pitanje programiranja odgojno-obrazovnog rada i uloge odgojitelja. Prema Špoljar (1992) iskustva iz eksperimentalnih programa koji su se ostvarivali u svijetu za to vrijeme, ukazuju na ulogu odgojitelja kao kreatora otvorenog programa i vrtića. Za suvremeniji pristup programiranju odgojitelju je potrebna stručna pomoć s ciljem jačanja njegovih kompetencija. On potiče i stvara uvjete za dječje aktivnosti, potiče dječju inicijativu, predlaže nove mogućnosti za igru, promatranje i otkrivanje, traženje i učenje novih rješenja, testiranje tih rješenja i drugo. On je podrška, poticatelj i pomoćnik u tom procesu. Osigurava materijalne uvjete za igru, istraživanje i eksperimentiranje te tako podržava prirodni način dječjeg učenja. Prilagođava se specifičnim potrebama i mogućnostima djeteta. U konačnici je jako važno da prihvća djecu s njihovim obiteljima te lokalnom zajednicom kao partnere.

5.9. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014.)

Daljnji razvoj hrvatskih predškolskih kurikulumuma dolazi do četvrte etape kad se 2010. godine donosi “Nacionalni okvirni kurikulum” (Petrović-Sočo, 2013). Iako “Nacionalni okvirni kurikulum” ne donosi novosti u odnosu na Programsko usmjerenje iz 1991. godine, njegov značaj je u tome što se njime prvi put na državnoj razini, ustanovljuje humanističko-razvojni, dinamičan, otvoren i integriran kurikulumski pristup koji je u ranom i predškolskom odgoju. “Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje” uspostavljen je 2014. godine od strane “Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa” s ciljem unapređenja odgojno-obrazovne prakse u Republici Hrvatskoj. Njime se razvijaju ideje naglašene u “Programskom usmjerenju odgoja i obrazovanja predškolske djece” (1991). Polazi od postojećih dokumenata kao što su: “Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja djece predškolske dobi” (1991.), “Konvencija o pravima djeteta” (2001.), “Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje” (2011.) i dr., primjera kvalitetne prakse i znanstvenih studija.⁹³ Rani i predškolski odgoj i obrazovanje te skrb o djeci dio su sustava odgoja i obrazovanja Republike Hrvatske za djecu u dobi od 6 mjeseci do polaska u osnovnu školu, a godina prije polaska u školu je obvezna godina predškolskog odgoja i obrazovanja za svu djecu u Republici Hrvatskoj.⁹⁴ “Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje” sadrži polazišta, načela, vrijednosti i ciljeve koji predstavljaju temelj oblikovanja odgojno-obrazovnog procesa i kurikulumuma svakog vrtića. Za njihovu primjenu u praksi ne postoje precizno određene upute. Stoga svaki vrtić treba razvijati kurikulum u skladu sa svojim uvjetima i mogućnostima. Također sadrži Odnos “Nacionalnoga kurikulumuma za rani i predškolski odgoj i obrazovanje” i kurikulumuma vrtića te kurikulumuma predškole, osiguranje kvalitete te profesionalni razvoj stručnih djelatnika vrtića.

Usmjerenost kurikulumuma

„Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje“ usmjeren je prema ostvarivanju specifičnih ciljeva. Jedan od ciljeva je osiguravanje dobrobiti za dijete koji

⁹³ **Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa** (2014). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 8-9.

⁹⁴ Isti izvor.

podrazumijeva planiranje odgojno-obrazovnog procesa na djetetovu dobrobit, a to uključuje: osobnu, emocionalnu i tjelesnu, obrazovnu te socijalnu dobrobit djeteta. Važan cilj ovog dokumenta je cjelovit razvoj, odgoj i učenje djeteta te razvoj njegovih kompetencija. Drugim riječima, važno je shvatiti dijete kao cjelovito biće i prihvatiti integriranu prirodu njegova učenja u odgojno-obrazovnom kontekstu koje podrazumijeva stvaranje odgovarajućih organizacijskih uvjeta koji se temelje na suvremenom shvaćanju djeteta. „Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje Republike Hrvatske svojom orijentacijom slijedi tradiciju progresivnog obrazovanja te se okreće samorealizaciji i samoaktualizaciji djeteta, stavljajući naglasak na njegove interese, osobni razvoj i aktivno učenje“ (Slunjski, 2015: 2). Kao produkt tih značajki, Nacionalni kurikulum može se smatrati kurikulumom usmjerenim na dijete.

Orijentacija kurikuluma

Učenje i razvoj djeteta odvijaju se objedinjeno jer svaka aktivnost koja potiče jedan aspekt učenja i razvoja, utječe i na druge aspekte. Kurikulum se temelji na zajedničkom razvoju djece i odraslih u vrtiću, a u njegovu oblikovanju naglasak je na oblikovanju uvjeta za učenje djece, a ne na same aktivnosti. U ovom kurikulumu se polazi od djeteta te se potiče razvoj njegovih potencijala pa možemo reći kako je usmjeren razvoju autonomije i emancipacije djece u odgojno-obrazovnom procesu. Znanje nastaje u procesu zajedničke konstrukcije ili sukonstrukcije subjekata koji uče. Kao rezultat tih karakteristika možemo reći da Nacionalni kurikulum ima integriranu i razvojnu prirodu te je orijentiran humanistički i konstruktivistički, odnosno sunkonstruktivistički. Ostvarivanje kvalitetnog kurikuluma vrtića uključuje stvaranje poticajnog fizičkog i socijalnog okruženja koji se temelji na suvremenom shvaćanju djeteta kao: „cjelovitog bića; istraživača i aktivnog stvaratelja znanja; socijalnog subjekta sa specifičnim potrebama, pravima i kulturom; kreativnog bića sa specifičnim stvaralačkim i izražajnim potencijalima te kao aktivnog građanina zajednice“.⁹⁵ Vidljivo je kako ova stajališta impliciraju fleksibilnu metodologiju izrade kurikuluma usklađenu s nepredvidivostima odgojno-obrazovnog procesa, što ga distancira od mogućeg poistovjećivanja s planom i programom (Slunjski, 2015). Odgojno-obrazovni proces ne može se formirati linearno prema strogo utvrđenom planu i programu, što naglašava njegovu prilagodljivost i fleksibilnost. Fleksibilnost je jedno od njegovih načela.

⁹⁵ **Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta** (2014). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, 33.

Organizacija rada

Organizaciji odgojno-obrazovnog procesa vrtića posvećen je jedan cijeli dio u dokumentu. Samim time, vrtići su mjesta gdje se djeca mogu svestrano razvijati, odgajati i učiti. Među njima se u svim odgojnim skupinama stalno stvara poticajno odgojno-obrazovno okruženje tako da djeca imaju priliku uspostavljati i razvijati odnos s prostorom, materijalima, drugom djecom i odraslima. Odgojno-obrazovni proces osmišljen je tako da svaka aktivnost u dnevnom boravku podržava različite aspekte razvoja djece u isto vrijeme, a istodobno kombinira različita područja učenja, potiče spontane i samoorganizirane aktivnosti, a djeci pruža mogućnost da razvija aktivnosti na svrhovit način. Usto, vrtić je mjesto istraživanja, otkrivanja i aktivnog učenja. U njemu se organizira okruženje u kojem je djeci omogućeno istraživanje različitih fenomena i stjecanje raznovrsnih iskustava i znanja. Djeca se potiču na planiranje, organiziranje i reflektiranje o vlastitim aktivnostima i procesu učenja, uz neizravne oblike potpore odgojitelja. Na taj način potiče se dječja autonomija i emancipacija u procesu učenja te prihvaća njegova vlastita dinamika i samoregulacija. Nacionalni kurikulum ističe kako je vrtić mjesto kvalitetnih odnosa, suradnje i tolerancije ako svako dijete predstavlja ravnopravnu i jednako vrijednu jedinku sa svojim jedinstvenim pravima, mogućnostima i potrebama.⁹⁶ Vrtić je mjesto stvaranja i izražavanja djece u različitim izražajnim formama ako djeca imaju različite mogućnosti simboličkog izražavanja s naglaskom na njegovanju kreativnosti. Posljednja stavka koja se navodi u Nacionalnom kurikulumu je viđenje vrtića kao mjesta demokratičnog življenja, aktivnog sudjelovanja i suodlučivanja djeteta.

Aktivnosti

Važna pretpostavka u oblikovanju kurikuluma jest shvaćanje da kvaliteta obrazovanja i odgoja djeteta određuju njegov način života u vrtiću. Različite aktivnosti pružaju različite potencijale za svako dijete. Vremenska struktura vrtićkih aktivnosti trebala bi biti u skladu s individualnim ritmom svakog djeteta. U oblikovanju kurikuluma planiranje mogućnosti za aktivnosti prikladnije je od same aktivnosti, a posebno njihov tijek. Riječ je o otvorenom kurikulumu koji nudi stvaralačku realizaciju, a naglasak se stavlja na spontanost, inicijativu i

⁹⁶ **Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta** (2014). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje.

kreativnost djeteta i odgojitelja, pri čemu je neplaniranost prihvatljiva (Previšić, 2005). U ovako orijentiranom kurikulumu koji je oslobođen normativnosti kojom bi se određivalo što, kada i na koji način s djecom treba raditi, potrebna je visoka razina profesionalnog promišljanja odgojitelja. On na temelju svojih kompetencija i profesionalne odgovornosti ima punu autonomiju u odabiru sadržaja kojima će se djeca u svojim aktivnostima baviti.

Igra

Igra se prihvaća i potiče kao sredstvo svrhovitog učenja i cjelovitog razvoja djeteta. U Nacionalnome kurikulumu navodi se da je u ranoj i predškolskoj dobi posebno važno djetetu osigurati radost otkrivanja i učenja koje se najviše oslanja na igru i druge djetetu zanimljive aktivnosti.⁹⁷ Dijete rane i predškolske dobi uči u poticajnome okruženju, igri te drugim za njega smislenim aktivnostima.

Uloga odgojitelja

Odgojiteljeva zadaća je da svoj pristup djetetu i njegovom učenju temelji na stajalištu da dijete uči čineći i surađujući s drugima u poticajnom materijalnom i socijalnom okruženju. Njegova uloga orijentirana je na razvoj kreativnog i kritičkog mišljenja djece te na razvoj njihovih različitih kompetencija, a najviše se ostvaruje kroz dogovaranje s djecom, poticanje njihove samostalnosti, autonomije i emancipacije (Miljak, 2009). Ona odstupa od tradicionalnog koncepta u kojem se djecu izravno poučava sadržajima koje bi ona trebala usvojiti. Odgojitelj bi trebao djetetu osigurati da bude suautor procesa učenja što od njega zahtijeva visoku razinu fleksibilnosti. Nacionalni kurikulum posebno se zalaže za ostvarenje fleksibilnosti odgojno-obrazovnog procesa u vrtiću kao jednom od svoja četiri temeljna načela. Odgojitelj koji prihvaća i primjenjuje ovo načelo može pomoći razvoju odgojno-obrazovne ustanove u smjeru kvalitetne zajednice koja uči. Prema tome, važno je stvoriti odgovarajuće organizacijske preuvjete kako bi djeca samoorganiziranjem i spontanom aktivnostima mogla nešto samostalno i slobodno raditi prema vlastitim interesima.

⁹⁷ **Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta** (2014). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje.

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Kao što je već navedeno, u pregledu kurikuluma uspoređeni su kurikulumi ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj prema sljedećim obilježjima: usmjerenost programa, orijentacija programa, organizacija rada, aktivnosti, igra i uloga odgojitelja.

Usmjerenost programa se isprve ogledala kroz zadatke koje su zabavišta trebala zadovoljiti kao svojevrsnu pripremu za školu (Program i način rada u dječjim zabavištima, 1940; Plan i program..., 1947). Ti zadatci uključivali su razvoj dječjih sposobnosti kroz rad na razvoju govora i elementarnih matematičkih predodžbi, no kroz vrijeme počinje se isticati i važnost cjelovitog i harmoničnog razvoja svih djetetovih sposobnosti uz pripremu za daljnje obrazovanje (Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću, 1971). Shodno tome, usmjerenost programa se sve više očituje u stvaranju osnova za daljnji cjelokupni razvoj djeteta, odnosno intelektualnog, emocionalno-socijalnog i tjelesnog razvoja (Program minimuma odgojno-obrazovnog rada s djecom u godini prije polaska u osnovnu školu, 1976; Programske osnove za njegu i odgoj u dječjim jaslicama, 1977). U “Osnovama programa rada s djecom predškolskog uzrasta” (1983.) se stvara odmak od pripreme za školu te se naglašava ostvarivanje općeg cilja odgoja i obrazovanja s naglaskom na pravilnom psihofizičkom razvoju djeteta. Uz to, prvi put se spominju djeca s teškoćama u razvoju. “Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece” (1991.) ide korak dalje i ističe važnost inkluzije djece s posebnim potrebama i djece s teškoćama. Uz to, u potpunosti se u centar djelovanja stavlja dijete, njegove razvojne i individualne potrebe, interesi i prava. Naposljetku, “Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje Republike Hrvatske” (2014) se okreće samorealizaciji i samoaktualizaciji djeteta, ističući njegove interese, osobni razvoj i aktivno učenje (Slunjski, 2015).

Orijentacija programa ima sličan razvojni put na način da se najstariji dokumenti oslanjaju na tradicionalni predškolski program usmjeren na realizaciju sadržaja i transmisiju znanja (Program i način rada u dječjim zabavištima, 1940; Plan i program..., 1947; Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću, 1971). Spomenuti programi su bili usmjereni na prenošenje i memoriranje sadržaja umjesto na razumijevanje pojmova te nisu omogućavali cjelokupan razvoj djetetovih sposobnosti. S “Programom minimuma odgojno-obrazovnog rada s djecom u godini

prije polaska u osnovnu školu” (1976.) i “Programskim osnovama za njegu i odgoj u dječjim jaslicama” (1977.) javlja se odmak od ograničenosti na programske sadržaje, a odgojitelj postaje fleksibilniji u odabiru određenih programskih sadržaja. Slijedom navedenog, noviji dokumenti se oslanjaju na suvremeniju i fleksibilniju organizaciju rada koja je po prirodi primjerenija djetetu i u skladu je s društvenim kontekstom tog doba (Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta, 1983). Javlja se i odmak od odgojno-obrazovnih zadataka koje su zamijenile potrebe djeteta, a sve se više ističe fleksibilnost (Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece, 1991). Sve navedene promjene dovele su do toga da polazište Nacionalnog kurikuluma (2014) bude zajedničko djelovanje subjekata odgojno-obrazovnog procesa i sukonstrukcija znanja.

Struktura organizacije rada mijenjala se s obzirom na dob djece, broj djece u odgojnim grupama, obrazovanju odgojno-obrazovnih radnika, uređenosti i opremljenosti prostora te organizaciji dana. Jasno se može zaključiti kako mijenjanjem paradigme u kojoj je vrtić mjesto gdje se odvija briga za djecu za vrijeme rada roditelja mijenja i organizacija rada, odnosno struktura i odgojni karakter te brige. “Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću” (1971.) opisuje važnost organiziranja prostora u kutiće te pravilnog raspoređivanja dana, a u “Osnovama programa rada s djecom predškolskog uzrasta” (1983.) prvi put se javlja inkluzija jaslica u institucije predškolskih ustanova kao i odgojno-obrazovna područja koja čine jedinstvenu cjelinu zadataka koji odgojitelju omogućavaju jednostavnije planiranje u funkciji razvoja djeteta. “Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece” (1991.) i “Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje” (2014.) posebnu pažnju pridaju slobodi, samoiniciranim i samoorganiziranim aktivnostima te učenju kroz istraživanje.

Aktivnosti i igra su usko vezani uz prethodno spomenuta obilježja na način da ih uzimaju kao temelj za vlastitu realizaciju. Aktivnosti u najranijim dokumentima su uglavnom vezane uz poticanje tjelesnog, umnog, moralnog i umjetničkog odgoja, a metoda igre bi se trebala primjenjivati svugdje u odgojnom radu (Program i način rada u dječjim zabavištima, 1940; Plan i program..., 1947). Napokon, “Programom odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću” (1971.), igra se smatra najznačajnijim oblikom aktivnosti djeteta koji se smatra osnovnim oblikom učenja. Cilj je razviti samostalnost u djeteta i njegovati individualan pristup. U drugim novijim dokumentima javlja se podjela aktivnosti prema godinama života, naglašava se samostalnost djeteta, a igra se sve više smatra dominantnom aktivnošću koja ima veliku razvojnu vrijednost.

Slične postavke sadrži i “Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje” (2014.) koji u potpunosti prihvaća igru kao sredstvo svrhovitog učenja i razvoja djeteta, a kod aktivnosti ističe planiranje mogućnosti za aktivnosti u okviru otvorenog kurikuluma.

Najveća promjena u ulozi odgojitelja ujedno označava i prihvaćanje uloge suautora procesa učenja, osluškivanja potreba djeteta i vođenja istog prema razvoju svih svojih potencijala.⁹⁸ Spomenuto podrazumijeva veliku dozu fleksibilnosti koja je postepeno uvedena u sustav počevši sa boljim upoznavanjem pojedinog djeteta kroz stvaranje partnerskog odnosa s roditeljima (Program i način rada u dječjim zabavištima, 1940; Plan i program..., 1947), poticanjem samostalnog razvoja djeteta, osiguravanjem uvjeta u kojima će dijete razviti svoje potencijale uz pomoć odgojitelja kao podrške, poticatelja i pomoćnika u tom procesu (Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću, 1971; Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta, 1983; Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece, 1991).

Uvidom u literaturu može se uočiti kako su se promjene u obilježjima kurikula ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj postepeno događale i modificirale te kako su današnje ključne postavke temelje dobile u dokumentima koji su napisani prije više desetljeća. Iako postoji popriličan broj razlika u obilježjima pojedinih kurikuluma, ono što se treba istaknuti je razvojni put pristupa djetetu koji je pratio značajke različitih okolnosti i spoznaja specifičnog vremena. Rezultat koji je vidljiv danas podrazumijeva suvremeno shvaćanje djeteta koje ga doživljava kao cjelovito biće, istraživača i aktivnoga stvaratelja znanja, socijalnog subjekta sa specifičnim potrebama, pravima i kulturom, kao aktivnoga građanina zajednice te kao kreativnog bića sa specifičnim stvaralačkim i izražajnim potencijalima.

⁹⁸ **Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta** (2014). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje.

7. SAŽETAK

Kurikulum predstavlja filozofiju odgoja i obrazovanja te planiranje, programiranje i ostvarivanje ciljeva. U ovom radu je prikazan razvojni put obilježja kurikula kroz analizu relevantnih dokumenata. Spomenute promjene su se događale postupno i sustavno, sukladno potrebama djece i roditelja, s posebnom naglaskom na društvene promjene i znanstvene spoznaje. Krenuvši od jednodimenzionalnog shvaćanja djeteta, njegovih potreba i zadataka predškolskog sustava pa do suvremenog pristupa poticanju cjelovitog i autonomnog razvoja ličnosti, rad prati i iznosi simbiotski razvoj teorijske koncepcije i prakse kroz šest različitih obilježja kurikuluma.

Ključne riječi: kurikulum, program, plan i program, dječja zabavišta, hrvatska 20. stoljeća, institucijski predškolski odgoj

ABSTRACT

CHANGES IN THE CHARACTERISTICS OF THE PRE-SCHOOL EDUCATION CURRICULUM IN CROATIA

The curriculum represents the philosophy of education and planning, programming and achieving goals. This paper presents the development of curriculum characteristics through the analysis of relevant documents. The mentioned changes took place gradually and systematically, in accordance with the needs of children and parents, with special emphasis on social changes and scientific knowledge. Starting from the one-dimensional understanding of the child, its needs and tasks of the preschool system to the modern approach to encouraging complete and autonomous personality development, the paper monitors and presents the symbiotic development of theoretical conception and practice through six different curriculum features.

Key words: curriculum, program, plan and program, kindergartens, croatia in 20th century, institutional preschool education

8. IZVORI I LITERATURE

a) Izvori

1. Tiskani izvori

Ministarstvo prosvete Kraljevine Jugoslavije (1940). Program i način rada u zabavištima, *Prosvetni glasnik Ministarstva prosvete Kraljevine Jugoslavije*, 1940., br. 9.

Ministarstvo socijalnog staranja NR Hrvatske (1947). *Plan i program rada dječjih vrtića u dječjim domovima i obdaništima za predškolsku djecu*. Zagreb: Ministarstvo socijalnog staranja NR Hrvatske.

Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja SR Hrvatske (1967). *Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću*. Zagreb: Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja SR Hrvatske.

Pedagoški savjet SR Hrvatske (1971). *Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću*. Zagreb: Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja SR Hrvatske.

Prosvjetni savjet SR Hrvatske (1983). *Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta* (umnoženo), Zagreb: Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SR Hrvatske, svibanj 1983.

Glasnik Ministarstva prosvjete i kulture (1991). *Programsko usmjerenje odgoja i obrazovanja predškolske djece*, br. 7 – 8, Zagreb.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske (2011). *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*. Zagreb.

Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe (2008). *Narodne novine* 63/08.

Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju, *Narodne novine* 10/97, 107/07, 94/13 i 98/19

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske (2014). *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*. Zagreb.

2. Mrežni izvori

Proleksis enciklopedija. (2013). *Nastavni plan i program*, 22. 6. 2012., URL: <https://proleksis.lzmk.hr/38502/> (Pristupljeno: 22. 7. 2021.)

Proleksis enciklopedija. (2013). *Program*, 18. 12. 2012., URL: <https://proleksis.lzmk.hr/20966/> (Pristupljeno: 22. 7. 2021.)

b) Literatura

Babić, N. i Irović, S. (1999). Ciljevi institucionalnog predškolskog odgoja u Hrvatskoj od 1945. do 1990. godine. *Dijete, vrtić, obitelj*, 5 (17), 3-9. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/183942> (Pristupljeno: 23. 6. 2021.)

Baran, J., Dobrotić, I. i Matković, T. (2011). Razvoj institucionaliziranog predškolskog odgoja u Hrvatskoj: promjene paradigme ili ovisnost o prijašnjem putu. *Napredak*, 152 (3-4), 521. – 539

Biljaković, M., Jovan, H., Perina, A. i Tomaš, A. (1984). Prikaz praćenja realizacije Osnova programa rada s djecom predškolskog uzrasta. *Školski vjesnik*, 33 (1), 47-50.

Cindrić, M., Miljković, D., Strugar, V. (2010). *Didaktika i kurikulum*. Zagreb: IEP-D2.

Došen-Dobud, A. (1977b). Slobodne aktivnosti u dječjem vrtiću. *Pedagoški rad*, 32 (5-6), 285-298.

Došen-Dobud, A. (1978). Planiranje slobodnih dječjih aktivnosti. *Pedagoški rad*, 33 (3-4), 160-174.

Došen-Dobud, A. (2019). *Nove slike iz povijesti predškolskog odgoja*. Zagreb: Novi redak.

Jovan, H. (1983a). Neki aspekti valorizacije odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću. *Školski vjesnik*, 32 (2), 157-158.

Jukić, T. (2010). Odnos kurikuluma i nastavnog plana i programa. *Pedagoška istraživanja*, 7 (1), 54 — 66.

Kovrigina, M. D., red. (1982). *Sestra odgajateljica u jaslicama i dječjem vrtiću: priručnik za njegu i odgoj djeteta do treće godine života*. Zagreb: Školska knjiga.

- Lascarides, V. Celia, i Hinitz, F. Blythe (2000). *History of early childhood education*. New York & London: Falmer Press.
- Lipovac, M. (1985). Predškolski odgoj u Hrvatskoj. Zagreb: Narodne novine i Osijek: Pedagoški fakultet.
- Markočić, M. (1992). Razvojna djelatnost vrtića i novo Programsko usmjerenje, U: Vrgoč, H. (ur.), *Nova konceptijsko-programska usmjerenja–iskustva u primjeni i projekciji razvoja predškolskog odgoja u Hrvatskoj* (str. 62-74). Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- Mendeš, B. (2015). Početci institucijskog predškolskog odgoja u Hrvatskoj i njegova temeljna obilježja. *Školski vjesnik: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu*, 64(2), 227. – 250.
- Mendeš, B. (2018). *Profesionalno obrazovanje odgojitelja predškolske djece: od jednogodišnjeg tečaja do sveučilišnog studija*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
- Mendeš, B. (2020). *Prema suvremenom dječjem vrtiću: Pedagoška kretanja i promjene u sustavu ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Milanović, M., Stričević, I., Maleš, D. i Sekulić-Majurec, A. (2000). *Skrb za dijete i poticanje ranog razvoja djeteta u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Targa.
- Miljak, A. (1985). Novi pristup u istraživanju fenomena predškolskog odgoja, U: Previšić, V. (ur.), *Odogj i samoupravljanje*. vol 5(1), (str. 39-59). Zagreb: Institut za pedagogijska istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Miljak, A. (1986). *Odgoj i njega djece u drugoj i trećoj godini života*. Zagreb: Školske novine.
- Miljak, A. (1988). Od intuitivnog do znanstveno zasnovanog predškolskog programa, U: Pivac, J., Šoljan, N., Vrgoč, H., *Odgoj i obrazovanje na pragu 21. stoljeća* (str. 161-163). Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
- Miljak, A. (1992). Razvojni curriculum i odgajatelj, U: Vrgoč, H. (ur.), *Nova konceptijsko-programska usmjerenja–iskustva u primjeni i projekciji razvoja predškolskog odgoja u Hrvatskoj* (str. 40-48). Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- Miljak, A. (1996). *Humanistički pristup teoriji i praksi predškolskog odgoja – model izvor*. Velika Gorica: Persona.

- Miljak, A. (2009). *Življenje djece u vrtiću: novi pristupi u shvaćanju, istraživanju i organiziranju odgojno-obrazovnog procesa u dječjim vrtićima*. Zagreb: SM naklada.
- Palac, N. (1994). Djelovanje ženskih crkvenih redova na razvoj hrvatskog školstva, u: Pranjić, M., Kujundžić, N. i Biondić, I. (prir.). *Uloga Katoličke crkve u razvoju hrvatskog školstva*, Zagreb: Hrvatska akademija odgojnih znanost
- Petrović-Sočo, B. (2013). Razvoj modela kurikuluma ranoga odgoja i obrazovanja. *Dijete, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 19(71), 10-13.
- Previšić V. (2005.). Kurikulum suvremenog odgoja i škole: metodologija i struktura. *Pedagoški istraživanja*, 2(2), 165-172.
- Previšić, V. (2005). Kurikulum suvremenog odgoja i škole: metodologija i struktura. *Pedagoški istraživanja*, 2(2), 165-172.
- Previšić, V. (2007). Pedagogija i metodologija kurikuluma, U: Previšić, V. (ur.), *Kurikulum: teorije-metodologija-sadržaj-struktura* (str. 15-37). Zagreb: Školska knjiga.
- Rosandić, D. (2003). *Kurikulski metodički obzori: prinosi metodici hrvatskoga jezika i književnosti*. Zagreb: Školske Novine.
- Škoda, M. (1984). Počeci predškolskog odgoja u Hrvatskoj i njegove karakteristike. *Zbornik za povijest školstva i prosvjete*. 17, 5-16.
- Slunjski, E. (2001). *Integrirani predškolski kurikulum, rad djece na projektima*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.
- Slunjski, E. (2011). *Kurikulum ranog odgoja – istraživanje i konstrukcija*. Zagreb: Školska knjiga.
- Slunjski, E. (2015). Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj pred vratima prakse. *Dijete, obitelj*, 21 (79), 2-5. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/172537> (Pristupljeno: 27. 6. 2021.)
- Slunjski, E. i suradnici (2015.) *Izvan okvira-kvalitativni iskoraci u shvaćanju i oblikovanju predškolskog kurikuluma*. Zagreb: Element.

- Šnajder, Z. ur. (1977). *Program minimuma odgojno-obrazovnog rada s djecom u godini prije polaska u osnovnu školu*. Zagreb: Savez zajednica društvene brige o djeci predškolskog uzrasta SR Hrvatske.
- Šnajder, Z. ur. (1979). *Zdravstveno-odgojni programi djece u jaslicama i u drugoj porodici*. Zagreb: Savez zajednica društvene brige o djeci predškolskog uzrasta SR Hrvatske.
- Somolanji Tokić, I. (2018). *Kurikulumske poveznice prijelaza djeteta iz ustanove ranoga odgoja i obrazovanja u školu*. Disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Špoljar, K. (1992). Inovacije u programiranju odgojno-obrazovnog rada i uloga odgajatelja, U: Vrgoč, H. (ur.), *Nova koncepcijsko-programska usmjerenja–iskustva u primjeni i projekciji razvoja predškolskog odgoja u Hrvatskoj* (str. 57). Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- Strugar, V. (2012). *Znanje, obrazovni standardi, kurikulum: Teorijsko-kritički pristup obrazovnoj politici u Hrvatskoj*. Zagreb: Školske novine.
- Vican, D., Bognar, L. i Previšić V. (2007). Hrvatski nacionalni kurikulum, U: Previšić, V. (ur.), *Kurikulum: teorije-metodologija-sadržaj-struktura* (str. 157-204). Zagreb: Školska knjiga.

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Filipa Ribičić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 20. 9. 2021.

Potpis *Filipa Ribičić*

**Izjava o pohrani završnog/diplomskog rada (podcrtajte odgovarajuće) u Digitalni repozitorij
Filozofskog fakulteta u Splitu**

Student/ica: Filipa Ribičić

Naslov rada: Promjene u obilježjima kurikula ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Pedagogija

Vrsta rada: Diplomski rad

Mentor/ica rada:

Branimir Mendeš, doc. dr. sc, docent

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Komentor/ica rada:

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Članovi povjerenstva:

Ivana Visković, doc. dr. sc., docent; Toni Maglica, dr. sc., povjera predavanja

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br.123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07,45/09,63/11,94/13,139/13,101/14, 60/15,131/17),

bude:

☒ a) rad u otvorenom pristupu

b) rad dostupan studentima i djelatnicima FFST

c) Široj javnosti, ali nakon proteka 6 / 12 / 24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci). (zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnog) ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu. podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: Split, 20.9.2021.

Potpis studenta/studentice: Filipa Ribičić